

Jana Šindlerová, Hana Dufková, Kamila Homolková,
Mikuláš Preininger, Pavlína Synková, Kateřina Šormová

Český jazyk

... rozumím světu 6

PŘÍRUČKA UČITELE
+ klíč k učebnici

(rukopis)

Nakladatelství Fraus Klett

Úvod

Vážené kolegyně a kolegové, průvodkyně a průvodci, vážené učitelstvo, předkládáme vám příručku učitele k nové řadě učebnic českého jazyka, která je založena na vyvážení a propojení tří základních složek jazykového vyučování:

- komunikační výchovy, jejímž cílem je, aby žáci dokázali pomocí komunikace naplňovat své potřeby, dosahovat svých cílů a udržovat pevné vztahy se svým okolím;
- slohové výchovy, v níž si žáci osvojují schopnost vyjadřovat se kultivovaně slovem i písmem, v různých stylech, s ohledem na čtenáře a s vědomím různých funkcí textu a
- jazykové výchovy, která jim zprostředkovává fungování českého jazyka jako nedílnou součást fungování světa.

V učebnici pro 6. ročník naleznete 10 kapitol, z nichž každá je rozdělena do výše uvedených tří částí. Výchozí, nejdůležitější částí je vždy komunikační výchova, která nastoluje společné průběžné téma kapitoly – zde je hlavním úkolem přemýšlet o vlastním komunikačním a jazykovém chování a o tom, jak je jím ovlivněn náš každodenní život. Na ni pak navazuje výchova slohová a výchova jazyková, poskytující teoretické znalosti v některé z oblastí, které doplňují a podporují praktický nácvik komunikačních a formulačních dovedností.

Přechod na druhý stupeň ZŠ je pro žáky přelomový, řada žáků mění školu, formují se nové kolektivy, je potřeba znovu vybudovat bezpečné prostředí a upevnit a zpřehlednit základy, které si přináší z předchozího stupně vzdělávání. Proto je učebnice pro 6. ročník věnována zejména

- obecným otázkám komunikace – proč komunikujeme, jakými všemi způsoby a prostředky a jaké funkce naše komunikace může plnit, jaké jsou její základní složky a proč jsou pro nás všechny důležité;
- základům procesu tvorby textu a základním textovým útvarům – jak napsat dobrý a funkční text, jak se mění volba jazykových prostředků s ohledem na různé komunikační situace a textové žánry;
- rozšířeným základům jazyka – základům slovo tvorby, morfologie a syntaxe s důrazem na praktické jazykové chování v přirozených komunikačních situacích.

V každé kapitole a v každé z dílčích částí najdete jeden či více výchozích textů k tématu. Usilovali jsme o to, aby šlo co nejvíce o texty přitažlivé pro žáky v daném věku, o texty z moderní a aktuální literatury pro mládež. Doufáme, že by se některé z nich mohly stát inspirací pro vaše čtenářské dílny, kluby a podobně.

Na texty navazují různorodé úkoly, jež všechny míří k společnému cíli – vědomé práci s vlastním vyjadřováním, uvědomování si pozitivního a negativního jazykového chování a schopnosti své vlastní jazykové chování ovládat a dále rozvíjet.

Na rozdíl od předchozích učebnic dostupných na trhu zde často najdete úkoly vybízející žáky k diskuzi nad tím, jak mezi sebou mluvíme, jestli je nám ten či onen způsob příjemný nebo zda je dostatečně efektivní. I když z vlastní zkušenosti víme, že na „povídání“ bývá v rámci vyučování málo času, jsme přesvědčeni, že právě tyto úkoly jsou pro rozvoj jazykových a komunikačních dovedností klíčové. Pomáhají totiž tomu, aby si žáci uvědomovali smysluplnost toho, proč se vůbec ve škole o jazyce a komunikaci učí a proč jako učitelé češtiny tolik trváme na dodržování mnohých pravidel mezilidské komunikace. Rozvíjejí schopnost smysluplně a zdvořile diskutovat, formulovat a argumentovat. Zároveň rozvíjejí žáky i osobnostně a pomáhají budovat příjemné třídní klima.

Věříme, že práce s novou učebnicí bude pro vás i vaše žáky příjemná a že v ní najdete dostatek inspirace do svých hodin. Děkujeme za důvěru.

Jana Šindlerová, Hana Dufková, Kamila Homolková, Mikuláš Preininger, Pavlína Synková,

Kateřina Šormová

autorky a autor učebnice

Struktura učebnice

Komunikační výchova

Komunikační výchova (KV) je v učebnici pojímána jako svébytná poznávací oblast. Její postavení vůči ostatním složkám jazykového vyučování je přednostní. KV považujeme za hlavní pilíř jazykového vzdělávání, usilujeme o to, aby si žáci co nejdříve osvojili pravidla zdvořilé a efektivní komunikace v různých situacích, protože mezilidská komunikace je klíčem k úspěšnému, spokojenému a všestranně naplněnému životu. Obě zbývající oblasti na KV dále (více či méně) navazují a v souvislosti s ní do hloubky rozvíjejí konkrétní tematické oblasti a dovednosti.

Komunikace je žákům představena jako komplexní proces probíhající mezi účastníky určité komunikační situace v kontextu. Úspěšnost komunikace závisí na tom, kdo s kým komunikuje, jaké mají účastníci komunikace individuální zkušenosti a představy, ale i na tom, v jakém prostředí a prostřednictvím kterého média je vedena. Žáci v rámci výuky tento proces pozorují z mnoha různých perspektiv, reflektují ho a hodnotí jeho jednotlivé součásti.

Hlavním cílem KV v jednotlivých kapitolách ale je rozvíjet u žáků jejich vlastní schopnost naslouchání, mluvení, čtení a psaného projevu, tj. jejich komunikační kompetence, v široké škále prakticky zaměřených komunikačních situací. Druhotně se pak rozvíjí uvědomění obecných teoretických principů a strategií (mezilidské) komunikace, které žákům mohou pomoci porozumět konkrétní komunikační situaci a aktivně využívat různých prostředků k dosahování individuálních cílů.

Konkrétně usilujeme o to, aby žáci uměli:

- analyzovat komunikační situaci včetně kontextu a pragmatických vlivů;
- interpretovat záměry mluvčího;
- rozeznávat různé druhy komunikace, interpretovat textový i obrazový materiál;
- pracovat s informacemi, uplatňovat kritické čtení, odlišovat názory a fakta;
- zvládat základní principy interakce: zdvořilost, přesvědčování a manipulaci, řešení konfliktů apod.;
- argumentovat a vést diskuzi;
- vyjadřovat názory, pocity, formulovat své myšlenky za pomoci vhodných komunikačních prostředků;
- vyznat se v mediální komunikaci a v komunikaci v prostředí internetu a sociálních sítí;
- akceptovat společenské hranice komunikace, vážit si svobody slova, chápat přirozené i umělé regulativy jazyka.

V rámci KV počítáme s rovnoměrným zastoupením úloh zaměřených na receptivní i produktivní složku komunikace, a to v oblasti mluvené (mluvení, naslouchání) i psané formy jazyka (čtení, psaní).

Texty a komunikační situace jsme volili tak, aby byly blízké dané věkové skupině, ale zároveň přesahovaly jejich aktuální zkušenosti a částečně předjímaly jejich budoucí profesní i společenské komunikační potřeby.

Slohová výchova

Slohová výchova (SV) navazuje na KV, zejména na její produktivní složku. Psaní (a mluvení) zde ovšem není vyloženo jen jako jedna ze složek běžné komunikace, ale je představováno jako prostředek hlubšího sebevyjádření a výsostně kreativní činnost.

Cílem SV je provázet žáky při jejich nácviu tvorby projevů (psaných i mluvených), nabídnout jim nástroje a postupy, které jim pomohou vytvářet texty strukturované, koherentní, srozumitelné a smysluplné, provází je všemi fázemi procesu vzniku textu (od počátečního mapování tématu, tvoření myšlenkové struktury, práce se zdroji apod. přes samotný proces psaní až k finální autokorektuře a přijímání zpětné vazby). Dosahování těchto cílů podporujeme nejen samotným nácvikem psaní krátkých i delších textů, ale také analýzou různých typů autentických textů, které slouží zároveň jako ukázky různých komunikačních situací.

Stejně jako KV i SV vychází z konkrétních a žákům blízkých komunikačních situací, které reflektuje v psané i mluvené podobě. Psaní je prezentováno jako běžná každodenní aktivita každého gramotného jedince, nikoliv jako exkluzivní proces patřící jen do hodin slohu ve škole. Z toho důvodu je vedle tradičních útvarů věnována zvýšená pozornost také útvarům krátkým, typicky spojeným s online komunikací a s psanou komunikací v reálném čase. V případě delších útvarů je důraz kladen také na systematickou a dlouhodobější práci s jedním textem včetně jeho přepisování a zdokonalování, předpokládá se poskytování průběžné a konkrétní zpětné vazby k produkováným textům ze strany učitele.

Kromě nácviu psaní textů běžné denní potřeby aktivně podporujeme i tvůrčí psaní či storytelling, rozvoj fantazijního světa žáků a jeho sdílení s ostatními.

Jazyková výchova

Jazyková výchova tvoří v koncepci učebnice samostatnou, relativně uzavřenou oblast. K jazykovým rovinám a jevům přistupujeme systematicky a v logickém sledu. Jednotlivé poznatky jsou řazeny od nižších jazykových rovin k vyšším, v rámci ročníků pak od jednodušších jevů k složitějším.

Gramatické jevy jsou představovány vždy v souvislosti s funkcí, kterou plní v rámci komunikace, a v kontextu jejich praktického užití, nikoli jako izolované teoretické koncepty. Provázání s příslušnou oblastí KV je nicméně spíše volné, formou zařazování úkolů na uplatnění daného jazykového prostředku v konkrétních komunikačních situacích. Volba jazykových prostředků a jazykového materiálu k procvičování je vždy motivována uplatněním daného jazykového vzdělávacího obsahu v reálné komunikaci. Při konstrukci jednotlivých cvičení, výběru materiálu i výběru zařazených odborných informací vycházíme mimo jiné z dostupných dat Českého národního korpusu, naší prioritou je pracovat s autentickým jazykovým materiálem. Důraz klademe na komunikační funkčnost, relevanci, autentičnost a přirozenost.

Pravopisné učivo není představováno jako samostatný a oddělený vzdělávací obsah, ale jednotlivé pravopisné jevy zařazeny vedle souvisejících jevů jazykových. Oproti tradičním učebnicím je zde pravopisné procvičování objemově potlačeno ve prospěch rozvoje komunikačních kompetencí, proto doporučujeme používat současně i pracovní sešit a doplňkové materiály na webu, kde najdete doplňující možnosti procvičení pravopisných jevů.

Vzdělávací obsah zaměřený na jazykovou strukturu češtiny je místy prokládán tématy z oblasti širší jazykové teorie, jde např. o místo češtiny ve světě, kompenzaci jazykových bariér nebo představení základních jazykových příruček. Tato témata jsou představována vždy jako součást žákova světa, tedy v přímé souvislosti s jeho předpokládanými osobními zkušenostmi.

Možnosti práce s učebnicí

Učebnice je koncipována tak, aby umožňovala konstruktivistický přístup k výuce, tedy takový, kdy žák sám přichází na různé jazykové a komunikační principy a buduje jednotlivé koncepty na základě práce s vhodným textovým materiálem. Každá kapitola je uvedena **motivační stranou**, jež se skládá z evokačního obrázku a evokačního textu. Tato strana slouží jako vstup do obecného tématu každé kapitoly. Východiskem každé samostatné části kapitoly je obvykle **text**, který ilustruje základní komunikační, slohové či jazykové principy. Úkoly **práce s textem** povzbuzují žáky, aby si v textu těchto principů všimli a na jejich základě rozvíjeli další úvahy ohledně jazykového či komunikačního chování. Dále následují různorodá **aktivizační cvičení**, zaměřená na různé aspekty tématu a umožňující vyvozování a procvičování dalších dílčích principů. Přitom jsou žáci podněcováni k tomu, aby principy, pokud možno samostatně, vlastními slovy formulovali, přičemž jejich formulace nemusí být dokonalá nebo zcela výstižná. Shrnující **výkladový text** dílčí téma vždy uzavírá a slouží zejména k ověření samostatně vyvozených zásad, korekci miskonceptů a terminologickému ukotvení, je-li žádoucí. Na konci kapitoly je zařazen **evaluační list** pro žákovské sebehodnocení.

S učebnicí je možno pracovat i v tradičnějším pořadí, tj. předřadit odborný výklad před procvičení učiva, v takovém případě však patrně nebudou v plné míře zužitkovány úkoly propojující konkrétní učivo s osobní zkušeností žáka se světem, tj. jeden z významných motivačních aspektů učebnice.

Stavba učebnice umožňuje přirozené začlenění práce s učebnicí v tradičním konceptu rozdělení vzdělávací oblasti Český jazyk na samostatné výukové jednotky jazykové, komunikačně-slohové a literární výchovy. Možná je i práce s jednotlivými složkami blokově v delších časových úsecích. Tematická provázanost všech tří složek zároveň umožňuje využití učebnice při integračním přístupu k výuce – tedy propojení jednotlivých složek v průběhu jedné výukové jednotky. Vzhledem k formálnímu oddělení jednotlivých složek v rámci kapitoly a jejich spíše volnějšímu propojení vyžaduje integrační přístup více vlastní plánovací aktivity na straně učitele.

Řazení kapitol je logické a vychází z postupného rozvíjení konceptů a postupného prohlubování a rozšiřování znalostí. Stejně tak i v rámci každé kapitoly je učivo řazeno od jednodušších či obecnějších jevů k jevům složitějším či konkrétním. Doporučujeme tedy postupovat při výuce ve tematickém sledu daném učebnicí, nikoli zcela namátkově nebo na přeskáčku. Pokud však v rámci některého tématu vznikne při výuce potřeba vysvětlit nějaký jev nad rámec dané kapitoly, povaha úkolů by měla umožnit výběrově použít materiál z jiné části, nebo dokonce jiného dílu učebnice.

Vzhledem k omezenému prostoru, který učebnice poskytuje pro procvičení učiva, doporučujeme využít i pracovního sešitu, který svou strukturou na učebnici navazuje a poskytuje další cvičení k procvičení komunikačních, slohových i jazykových a pravopisných dovedností.

Motivační strana

Motivační strana se skládá z evokačního obrázku a evokačního textu a slouží jako vstupní brána k celkovému tématu kapitoly. Obrázky ilustrují situace vztahující se k danému obecnému tématu. V rámci výuky je možné je popisovat, diskutovat o nich, případně hodnotit situace, jež zachycují. Evokační text navozuje téma, sděluje, co se žáci v rámci kapitoly naučí (cíle výuky), a obvykle klade žákům navazující otázky, jež se mohou stát podnětem k diskuzi o jejich vlastních zkušenostech nebo o tom, co již o tématu žáci vědí (jejich prekonceptech).

Typy úkolů a metody práce

V učebnici zařazujeme různorodé úkoly cílící na různé metody a formy práce. U úkolů vždy naznačujeme nebo popisujeme vhodnou metodu zadání, jde však spíše o vodítko pro (zejména začínající) učitele. Jakým způsobem učitel úkol zadá, je plně v jeho kompetenci, plně podporujeme jakékoli úpravy zadání, které učitelé zvolí na základě znalosti konkrétní třídy či konkrétních žáků.

V následujících bodech naznačujeme, jakým způsobem lze zadání jednotlivých typů úkolů variovat. Doporučujeme používat širokou škálu metod, včetně metod RWCT (Čtením a psaním ke kritickému myšlení) a metod formativního hodnocení.

Práce s textem

Každá sada úkolů práce s textem obsahuje jednu nebo více otázek vztahujících se k obsahu textu, ověřujících porozumění textu nebo mířících k samostatnému rozvíjení dalšího možného děje. Zejména u delších ukázek z beletrie lze s recepcí každého textu pracovat i dalšími, rozšiřujícími způsoby:

- Čtení s dotazováním – žáci pracují ve dvojicích, po přečtení textu připravují jeden pro druhého otázky na obsah textu, neznámá slova apod.
- Čtení s předvídáním – žáci po přečtení ukázky domýšlejí, jak může příběh pokračovat, jak se jednotlivé postavy příběhu zachovají dál. Tímto způsobem můžete propojit ukázky v učebnici s dílnami čtení či motivovat žáky k samostatné četbě ve volném čase.
- Sumarizace – shrnutí obsahu ukázky v jedné nebo dvou větách.
- Klíčová slova – výběr obsahově nosných slov, která charakterizují obsah ukázky.
- Srovnávání rozdílů a podobností – u vybraných textů se nabízí analýza s rozdíly a podobnostmi, např. mezi postavami, texty lze také vztahovat k obsahově či myšlenkově podobným textům, se kterými se žáci setkali z vlastní čtenářské zkušenosti.

Samostatné odpovídání

Úkoly typu „řekni“ nebo „napiš“ cílí na možnost formulování individuální odpovědi žáka. Pro co nejefektivnější využití doporučujeme některou z metod, při níž neodpovídá pouze jeden žák ve třídě, ale mohou se vyjádřit všichni žáci ve třídě zároveň.

- Mazací tabulky – každý žák napíše svou odpověď na mazací tabulku, řešení ukazují všichni žáci na pokyn zároveň. Tato metoda je vhodná pro kratší, ideálně jednoslovné odpovědi.
- Anketa – otázku je možné položit jako anketní s anonymní odpovědí přes některou z hlasovacích aplikací (Mentimeter, Plickers apod.). Výhodou této metody je odstranění psychologických zábran kvůli špatné odpovědi.
- Kolující papír (kolem dokola) – je jednou z technik brainstormingu, hodí se tedy pro zadání, kde lze očekávat velkou variantnost odpovědí. Ve skupině žáků koluje papír, na něj postupně každý žák napíše svůj nápad, svou myšlenku k tématu. Při této metodě je lepší rozdělit třídu do menších skupin, v nichž budou papíry rotovat.
- Pro a proti (T-graf) – Při této metodě žáci připojují svá stanoviska do dvou protichůdných perspektiv. Je vhodná pro úkoly, které hodnotí nějakou situaci či vybírají vhodnější ze dvou možností.
- Pětílístek/diamant¹ – jsou předem daná schémata, do nichž žáci zapisují klíčová slova či pojmy související se zadáním v závislosti na jejich vzájemných významových vztazích.

¹ Konkrétní podobu zápisu u těchto metod najdete např. v publikacích Konec školní nudy (Sieglová, 2019) nebo Moderní didaktika (Čapek, 2015.).

- Hodnotové škály – u úkolů zaměřených na posuzování nějakých hodnot je vhodné pracovat s celou třídou na principu řazení hodnotové škály. Při tom lze použít vytištěná schémata, nastříhané kartičky, ale také lze s žáky pracovat dynamicky prostřednictvím práce s tělem (žáci škálu ukazují gestem, pohybem nebo se postaví do řady či jiného prostorového tvaru).
- Týmová porada – u některých složitějších úkolů (řazení, hodnocení, formulace doporučení apod.) je vhodné převést zadání do skupinové práce – skupina se nad zadáním poradí a dohodne se na společném výstupu, společné formulaci řešení.
- Třífázový dialog – varianta, kdy se žáci ve trojicích postupně vystřídají ve třech rolích dialogu: ten, kdo vyjadřuje svůj názor k tématu, ten, kdo se doptává na podrobnosti, a zapisovatel, který shrnuje, co bylo řečeno.

Práce ve dvojici a ve skupině

Organizace práce ve skupinách bývá jedním z nejsložitějších úkolů učitele. Efektivní spolupráci mohou brzdit nejrůznější problémy dynamiky třídního kolektivu. Proto je důležité obměňovat typy skupinových zadání.

- Buzz groups (muší skupiny) – diskuzní skupiny ideálně o počtu 3-6 žáků, formující se ve třídě přirozeně, bez vnějšího omezení učitelem.
- Zájmové skupiny – klíčem k formování skupiny je společný zájem nebo společný názor jejích členů.
- Expertní týmy – tato metoda se hodí pro složitější typy zadání s komplexními výstupy. Členové týmu si volí vlastní roli (např. koordinátor práce, prezentující, hledač zdrojů, ilustrátor, pozorovatel/hodnotitel apod.), počet a typ rolí závisí na zadání samotném.
- Sněhová koule – varianta, kdy žáci řeší problém nejprve ve dvojicích, po zformulování výstupu, se původní dvojice spojí do čtveřic a znovu se musí shodnout na společném výstupu, pak do osmic atd. Jde o časově náročnou metodu vhodnou pro náročné typy řešených problémů.
- Rotující členové týmu – varianta při níž se uprostřed práce na úkolu vždy jeden člen týmu na pokyn učitele přesune k jinému týmu. Hodí se pro úkoly, kdy všechny skupiny řeší stejné nebo velmi podobné zadání, aby rotující člen byl pro nový tým obohacením.

Diskuzní úkoly

Diskuzní úkoly slouží mimo jiné právě k budování a rozvíjení této pro život klíčové dovednosti. Čím menší je schopnost třídy diskutovat respektujícím způsobem, ať už z důvodu, že většina žáků mlčí a do diskuze se nezapojuje, nebo proto, že se žáci vzájemně nerespektují, přerušují či na sebe vzájemně útočí, tím důležitější je na rozvoj jejich schopností nerezignovat a zkoušet různé formy diskuze, třeba i ve velmi minimalistických a učitelem silně řízených verzích.

- Diskuzní kolečko – základní varianta diskuze řízené učitelem, při níž každý žák dostane příležitost se k tématu přede všemi vyjádřit.
- Diskuzní aréna – diskuze „každý s každým“, žáci samostatně sbírají a porovnávají názory ostatních.
- Kolotoč – žáci stojí nebo sedí ve dvou soustředných kruzích proti sobě a diskutují ve dvojici. Na dané znamení se posouvají o jedno stanoviště vpravo nebo vlevo, dokud nevystřídají všechny partnery v druhém kruhu.
- Akvárium – třída je rozdělena na „diskuzní akvárium“ a pozorovatele. Žáci v „akváriu“ řeší problém a pozorovatelé sledují kvalitu jejich diskuze, argumentů, vyjadřování apod. Poté dávají zpětnou vazbu k průběhu diskuze.

- Akademická debata – vhodná k diskuzi dvou odlišných postojů. Žáci pracují ve čtveřicích, v nichž argumentují vždy dva a dva žáci proti sobě. V předkládání argumentů se střídají, na závěr každá dvojice shrne své stanovisko.
- Ďáblův advokát – vhodné k diskuzi dvou odlišných postojů. Žáci jsou rozděleni na dvě skupiny, nejprve shromáždí argumenty, a pak je střídavě předkládají. Po chvíli je učitel přeruší a požádá, aby si vyměnili strany a od této chvíle argumentovali pro opačný postoj.
- Rohy – Čtyři rohy místnosti reprezentují čtyři stanoviska - např. “silně souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – silně nesouhlasím“. Žáci se rozmístí podle svých počátečních postojů do čtyř rohů. V průběhu diskuze mohou mezi rohy přecházet, pokud se jejich stanovisko změní.

Psaní

Úkoly se zadáním „napiš text“ obvykle rozvíjejí připravené, poučené psaní, při kterém žák vědomě pracuje se strukturou textu. Rozhodně ale podporujeme ve výuce i experimentování s psaním volným, spontánním. Rozhodující je účel, kterému má výsledný text sloužit.

- Burza nápadů – společný brainstorming, vytváření banek nápadů, podporuje vrstevnickou spolupráci a schopnost se vzájemně inspirovat.
- Kostky – využití hracích kostek, jejichž strany reprezentují různé narativní kategorie, či navádějí žáky na různé úhly pohledu na téma (popiš – porovnej – vybav si – rozeber – použij – argumentuj) pomáhá žákům se zpracováním tématu. Populární je také využití hracích kostek Story Cubes, či obdobné aplikace Story Dice pro mobilní telefony.
- Myšlenková mapa – grafické znázornění stavby příběhu, důležitých motivů nebo myšlenek, se kterými žák hodlá pracovat, pomáhá strukturovat text a plánovat jeho osnovu.
- Šest otázek – šest základních otázek, KDO – CO – KDE – KDY – JAK – PROČ, pomáhá žákům zachytit v textu všechny potřebné informace a předložit čtenáři ucelený a srozumitelný obsah.
- Práce se zdroji – u některých typů textu je nutné přiblížit žákům základy práce s prameny – odkazování, citování, a především nutnost odevzdávat své vlastní texty, nikoli kompiláty či plagiáty.
- Kooperativní psaní – pokud je pro žáky samostatná tvorba náročná, lze vyzkoušet techniku kooperativního psaní. Žáci tvoří v malé skupině společný text, přičemž každý z nich je zodpovědný za některý jeho dílčí aspekt, ať už tematický (hlavní hrdina, prostředí, časové ukotvení, zápletky, rozuzlení...) nebo týkající se provedení (téma, obsah, pravopis, gramatika, typografie...).

Doplňování do textu

Úkoly ověřující schopnost aktivně používat nabyté gramatické nebo pravopisné znalosti jsou nezdědka koncipovány jako doplňování nebo náhrada textu. Vzhledem k tomu, že učebnice není v českých podmínkách určena k vepisování, podporujeme jakýkoli způsob alternativního řešení – samostatný přepis, promítnutí na tabuli, přepracování do formy neveřejného online cvičení apod. Při práci s ověřovacími cvičeními se nebojte využívat sebeevaluace nebo vrstevnického učení.

- Samostatná kontrola podle klíče – společná kontrola správnosti výsledku v rámci třídy často vede k pocitu nudy, nevytížení a ztrátě koncentrace. Naopak využívání samostatné kontroly podle dostupného klíče nebo s pomůckou (např. Internetovou jazykovou příručkou) podporuje individualizaci a diferenciaci výuky a sebeřízení žáka.

- Vrstevnické učení – vzájemná kontrola (pokud je vhodně řízena učitelem) podporuje vrstevnické učení a spolupráci žáků.
- Tříbarevný test – metoda, v jejímž rámci žák nejprve pracuje sám, pak si ověřuje řešení ve skupině a nakonec ověřuje řešení s pomocí příslušné příručky. Tyto tři stupně si zaznamená třemi různými barvami, a tím si lépe vizualizuje opravu miskonceptů a lépe si uvědomí, na čem je potřeba ještě dále pracovat.

Dramatizační úkoly

Dramatizační úkoly („zahrajte jako scénku“) slouží jednak jako motivace a jednak k prožití jednotlivých důležitých komunikačních situací a nácviku řečového jednání.

Prezentační úkoly

Některé z úkolů jsou zaměřeny na prezentační dovednosti po dlouhodobější přípravě. Slouží mimo jiné jako příležitost k procvičení komplexnějšího mluveného projevu. Ne všichni žáci mají ale pro veřejný mluvený projev stejné osobnostní předpoklady, je dobré respektovat u těchto zadání individualitu žáka a citlivě posouvat hranice jejich komfortní zóny. U úzkostnějších žáků doporučujeme začít zadáním ve formě audio- nebo videonahrávky, případně videonahrávky s avatarem.

Hry

Hry slouží k oživení hodin a k nenásilnému procvičení osvojovaných konceptů.

Značení obtížnosti úkolů

Jednotlivé úkoly jsou označené co do odhadované náročnosti plnění. Úkoly bez označení jsou úkoly základní náročnosti – takové by měli bez větších potíží žáci zodpovědět samostatně, a to i v případě žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Často se jedná o vstupní úkoly k tématu, úkoly diskusní, navazující na osobní a sdílené zkušenosti žáků.

Úkoly označené + představují úkoly, u jejichž řešení se očekává v případě některých žáků potřeba větší dopomoci pedagoga či asistenta pedagoga, navedení na postup řešení, případně další vysvětlení. Úkoly označené ++ jsou určeny jako rozšiřující a prohlubující učivo mírně nad rámec základního vzdělávacího plánu. Jde o úlohy problematizující učivo, ukazující výjimky z pravidel, úlohy, k jejichž vyřešení je potřeba většího přemýšlení. Předpokládáme, že tyto úlohy učitelé využijí zejména u žáků jazykově nadaných, případně u žáků, kteří mají základní učivo splněno rychleji než většina třídy a mají zájem o další práci.

Sebehodnotící list

Každá kapitola je zakončena sebehodnotícím listem, který žákům i učitelům umožní získat lepší přehled o zvládnutí stanovených cílů. Tento list je možné vykopírovat a vyplnit jako součást žákovského portfolia. List je rozdělen na část znalostní („Co už vím“) a část hodnotící praktické dovednosti („Co už umím“).

Pracovní sešit

Pracovní sešit je koncipován tak, aby obsahoval cvičení veškeré látky obsažené v učebnici ze všech třech výchov – komunikační, slohové i jazykové. Začíná opakovací kapitolou, jež procvičuje hlavně

jazykové učivo osvojené do konce 5. ročníku, ale stručně také učivo slohové. Další kapitoly už tematicky zcela kopírují učebnici.

Každá kapitola obsahuje jednu až dvě strany cvičení z komunikační výchovy, jednu až dvě strany ze slohové výchovy (maximálně vždy 3 strany dohromady), zbytek je věnován jazykové výchově. Prostor zde dostala jak cvičení drilová, na která v učebnici nezbylo tolik prostoru, tak cvičení rozvíjející pochopení dané látky z jiného úhlu pohledu, než jaký bylo možné rozvinout v učebnici. Zastoupena jsou samozřejmě také cvičení stejného typu, jako jsou v učebnici, pouze s jiným jazykovým materiálem. Jazyková část kapitol je vždy rozdělena podle témat (např. vztah hlásek a písmen, tvary přídavných jmen přivlastňovacích, slovesná osoba apod.) na jednotlivé strany či dvojstrany, přičemž v rámci stran či dvojstran graduje komplexita cvičení – začíná se vždy cvičeními jednoduchými, základními a postupně jejich komplexita roste. Značení obtížnosti úkolů je stejné jako v učebnici.

Stejně jako v učebnici je důraz kladen na práci s textem – ve všech třech výchovách přináší pracovní sešit další autentické (v mnohem menší míře autorsky vytvořené) texty různých žánrů a délky (hojně jsou zastoupeny texty z beletrie, publicistiky, částečně i texty odborné). Všechny texty pocházejí z literatury přímo určené cílové skupině, nebo byly upraveny tak, aby je žáci mohli bez problémů vnímat. Stejně jako v učebnici se i v pracovním sešitě pracuje s obrazovým a grafickým materiálem.

Na konci každé výchovy obsahují všechny kapitoly, které se vztahují k učebnici, sebehodnotící sekci *Co už umím*, ve které si žáci mohou u jednotlivých shrnutí učiva sami označit, jak danou problematiku podle svého mínění zvládli.

Autorské řešení cvičení z pracovního sešitu není součástí této příručky, bude zpřístupněno nakladatelstvím online.

Návrh tematického plánu

měsíc	tematický celek	učivo	výstup
září	Jak se dorozumíváme	řečové (verbální) a neřečové (neverbální) prostředky komunikace; komunikace psaná a mluvená	Žák uvede několik různých způsobů a prostředků komunikace. Žák rozeznává řečové a neřečové prostředky komunikace. Žák rozlišuje komunikaci psanou a mluvenou.
	Proč je důležité dobře psát	předpoklady srozumitelného psaného projevu	Žák popíše, jak je psaní důležité vzhledem k jeho každodenní zkušenosti. Žák odhadne funkci a typ předloženého textu. Žák uvede různé charakteristiky dobrého textu.
	Co je to jazyk	povaha přirozeného jazyka; základní jednotky	Žák vysvětlí, co je to jazyk. Žák rozloží větu na slova, slovo na části slov (předpona, kořen, přípona,

		jazyka: hláska, slovo (a jeho části), věta;	koncovka), slovo na hlásky. Žák zhodnotí důležitost zvládnutí jazyka pro různá povolání.
říjen	Co říkáme a co tím ve skutečnosti myslíme	komunikační funkce	Žák uvede příklady komunikačních funkcí. Žák rozezná základní komunikační funkci promluvy nebo textu.
	Účel textu	text; mluvený projev vs. psaný projev; funkční styl	Žák analyzuje informace z graficky strukturovaného textu (jízdenka). Žák rozezná u textu rysy psanosti nebo mluvenosti a podle toho určí, zda jde o text původně psaný, nebo mluvený. Žák přiřadí konkrétní úryvek k definici funkčního stylu.
	Zvuková stránka jazyka	hláska; souhláska, samohláska, dvojhláska, slabikotvorná hláska; znělé a neznělé hlásky; pravopis párových hlásek; dlouhé a krátké samohlásky; pravopis ú/ů, pravopis je/ně/ě přízvuk, větný důraz, větná melodie;	Žák rozlišuje pojem <i>hláska</i> jako součást zvukové roviny jazyka a odlišuje ho od pojmu <i>písmeno</i> . Žák rozlišuje samohlásky, souhlásky a dvojhlásky. Žák rozlišuje znělé a neznělé hlásky. Žák aplikuje poznatky o podobě znělosti a hláskové stavbě obecně v procesu psaní. Žák rozlišuje funkce výpovědi na základě rozdílného větného důrazu.
	Slovní druhy: úvod	klasifikace slovních druhů	Žák rozeznává ohebné a neohebné slovní druhy. Žák přiřazuje slovní druh k užití slova v kontextu.
	Podstatná jména: význam	podstatná jména abstraktní vs. konkrétní; podstatná jména vlastní vs. obecná psaní velkých/malých písmen	Žák uvede příklady užití abstraktních a konkrétních podstatných jmen v kontextu. Žák píše velké písmeno na začátku vlastního jména osobního.
listopad	Jak s námi mluví minulost	předávání informací ústní a písemnou	Žák chápe důležitost mezigeneračního přenosu informací mluvenou nebo

		formou	psanou formou. Žák připraví krátký mluvený projev.
	Sloh a styl	pojmy sloh a styl	Žák rozliší formální a neformální text.
	Podstatná jména: Mluvnické kategorie a tvary	pád, číslo, rod, životnost; vzory podstatných jmen	Žák určí mluvnické kategorie u slova v kontextu. Žák využívá znalostí o vzorech k tvoření spisovných tvarů podstatných jmen a k dodržování pravopisné normy ve vlastním písemném projevu.
prosinec	Jízdní řád komunikace	pravidla komunikace	Žák formuluje a dodržuje pravidla úspěšné komunikace.
	Příprava textu a práce se zdroji	příprava textu; osnova, myšlenková mapa; práce se zdroji	Žák vypracuje myšlenkovou mapu příběhu. Žák zpracuje osnovu příběhu. Žák tvoří souvislý text. Žák při přípravě textu pracuje se zdroji a ve výsledném textu je přiměřenou formou uvádí.
	Přídavná jména	tvrdá a měkká přídavná jména, přivlastňovací přídavná jména;	Žák využívá znalostí o vzorech k tvoření spisovných tvarů přídavných jmen a k dodržování pravopisné normy ve vlastním písemném projevu.
leden	Kulturní souvislosti	kulturní odlišnosti v komunikaci	Žák si uvědomuje rozdíly v komunikaci dané kulturou a navrhne způsoby jejich překonávání.
	Výstavba textu	prostředky textové návaznosti	Žák vhodně doplní do textu prostředky textové návaznosti. Žák tvoří logicky navazující texty. Žák vhodně člení vlastní text na odstavce.
	Slovesa	osoba, číslo, způsob, čas; určité a neurčité slovesné tvary;	Žák rozezná určitý a neurčitý slovesný tvar. Žák určí mluvnické kategorie u slovesa v kontextu. Žák tvoří spisovné tvary sloves.
	Překonávání jazykových bariér	neverbální komunikace	Žák adekvátně interpretuje prostředky neverbální komunikace.

únor	Jak komunikaci ovlivňuje situace	komunikační situace; účastníci komunikační situace; prostředky komunikace	Žák používá adekvátní jazykové prostředky s ohledem na komunikační situaci. Žák vysvětlí, jak komunikaci ovlivňuje použití různých prostředků (způsobů, modalit) komunikace.
	Úvod do slohových postupů a útvarů	slohový postup informační, vyprávěcí, popisný, výkladový; slohové útvary	Žák rozlišuje základní slohové postupy a vhodně jich využívá při vlastní tvorbě textu. Žák vytvoří pozvánku.
	Zájmena	zájmena osobní, přivlastňovací, ukazovací; pravopis my/mi, mě/mně, sebou/s sebou; délka samohlásky v pádech (ni/ní, naši/naši)	Žák vhodně nahradí zájmeno dopovídajícím jménem, a naopak. Žák určí, k čemu se zájmeno v textu vztahuje, co zastupuje. Žák používá vhodné tvary zájmen při tvorbě vlastního textu a dodržuje přitom pravopisnou normu.
březen	Umění naslouchat	aktivní naslouchání	Žák chápe význam aktivního naslouchání v mezilidské komunikaci. Žák dokáže aktivně naslouchat druhým.
	Vypravování	slohový útvar vypravování; vypravěč, postavy, děj, zápleтка; ich-forma, er-forma; řeč přímá, nepřímá a polopřímá	Žák napíše text odpovídající slohovému útvaru vypravování. Žák vhodně užívá přímé řeči k oživení děje.
	Příslovce	příslovce místa, času, způsobu, míry; pravopis -mě/-mně na konci slova	Žák rozliší jednotlivé druhy příslovcí. Žák dodržuje pravopisnou normu psaní -mě/-mně u příslovcí.
	Jazyky světa	jazykové rodiny a skupiny; indoevropské jazyky; slovanské, germánské, románské jazyky; úřední jazyk	Žák zařadí češtinu do systému jazykových skupin a rodin.

	Čeština mezi jazyky světa.	vlastnosti jazyků; fektivnost	Žák porovná vlastnosti češtiny s vlastnostmi jiného vybraného jazyka.
duben	Jak spolu mluvíme	mluvení; adresát, téma; připravený a nepřipravený projev; formální a neformální mluvený projev	Žák analyzuje cizí mluvený projev v kategoriích připravený – nepřipravený, formální – neformální; Žák tvoří připravené i nepřipravené mluvené projevy na zadané téma.
	Krátké slohové útvary	vzkaz; emotikony; inzerát; zápis do výletního deníku	Žák tvoří krátké slohové útvary (vzkaz, inzerát, blahopřání, zápis do výletního deníku).
	Tvoření slov	odvozování, skládání, přejímání; základové slovo, slovotvorný prostředek, předpona, přípona, koncovka; přechylování; zdrobněliny	Žák pojmenuje základní slovotvorné postupy (odvozování, skládání, přejímání) a uvede jejich příklady. Žák při tvorbě vlastního textu používá pravidlo pro psaní zdvojených hlásek na hranici morfémů.
květen	Čtení	čtení	Žák na základě čtení vybírá z textu potřebné informace. Žák porovnává textové a obrazové sdělení.
	Seznámení s popisem	popis postavy, popis pracovního postupu, popis děje; charakteristika	Žák výstižně popíše osobu, zvíře, věc, prostředí nebo situaci
	Základ věty	věta, základní větné členy; podmět, přísudek, základní skladební dvojice; přísudek slovesný, jmenný, jmenný se sponou; shoda přísudku s podmětem; předmět, příslovečné	Žák pojmenuje základní větné členy ve větě v kontextu. Žák rozlišuje různé druhy přísudku. Žák určí pád předmětu. žák při tvorbě textu používá pravidlo shody přísudku s podmětem.

		určení	
červen	Co je psáno	psaní; adresát; textový editor	Žák tvoří text s ohledem na adresáta. Žák používá textový editor k formátování vlastního textu.
	Dopis osobní a úřední	dopis osobní a úřední	Žák tvoří osobní a úřední dopisy.
	Co už umíme	opakování a shrnutí učiva	Žák aktivně využívá nabytých jazykových znalostí a dovedností.
	Jazykové příručky	jazykové příručky	Žák aktivně využívá jazykové příručky tištěné i elektronické k ověřování informací o jazyce a pravopisu.

Provázání kapitol s cíli RVP ZV

Učebnice svou koncepcí odpovídá záměrům a cílům popsaným v revidovaném RVP ZV a rozvíjí dílčí uvedené klíčové kompetence. Důraz je kladen na **tvořivé myšlení a provázanost s řešením problémů a praktických komunikačních situací** v rámci rodinných, přátelských vztahů i ve veřejné komunikaci. Učebnice reflektuje práci s moderními technologiemi a mediální gramotnost. Klíčovým pojmem učebnice je respektující a empatický přístup k mezilidské komunikaci a reflexe vlastního komunikačního chování. Důležitým prvkem je také osvojování si **moderních technik získávání a zpracovávání informací** (učení) i žákovské **sebehodnocení**.

Základní cíle zde zvýrazňujeme a komentujeme jejich zapojení v učebnici.

V rámci učebnice se klade důraz na práci s textem a informacemi – jejich získávání, třídění a hodnocení. V jednotlivých kapitolách se pak cíleně pracuje s několika k tomu vhodnými metodami, např. metodou I.N.S.E.R.T., myšlenkovými mapami nebo metodou pěti otázek. Tím se posiluje žákova **kompetence k učení** a je naplňován cíl **osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení**.

Jakkoli je práce s textem náročnou dovedností, jde zároveň o jednu z nejdůležitějších dovedností, kterou si žáci musí osvojit, aby se dokázali úspěšně orientovat v současném světě a dále pracovat na sebevzdělávání. Práce s texty je založena zejména následujících dovednostech: výběr konkrétních informací a logické vyvozování, identifikace nejednoznačností, srovnávání s vlastními zkušenostmi, hledání paralel k reálným situacím ze života žáků, hodnocení informací z textu, posuzování významu slov v kontextu, posuzování komunikačních záměrů a komunikačních situací či odhadování dalšího vývoje nebo následků komunikačních situací. Procvičováním těchto dovedností jsou žáci **podněcováni k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů** a posilují vlastní **kompetence k řešení problémů**.

Vedle práce s textem a informacemi se učebnice ve významné míře zaměřuje na **komunikativní kompetence** žáků. Kompetence komunikativní je rozvíjena podstatným způsobem ve všech kapitolách, komunikační výchova tvoří zásadní podíl učebnice. Napříč všemi částmi učebnice je rozvíjena schopnost diskutovat, základní pravidla mezilidské komunikace jsou explicitně tematizována v kapitole 4. Žáci jsou vedeni **k všestranné, účinné a otevřené komunikaci**. Zejména slohová výchova se věnuje aktivnímu rozvoji pisatelství, v 6. ročníku se klade velký důraz na důkladné osvojení si

postupu při tvorbě textu – od prvotního nápadu, přes brainstorming a třídění témat, tvůrčí proces psaní samotný, až k uvádění zdrojů pro text důležitých.

Od prvních kapitol v učebnici pracujeme s rozvíjením přirozené motivace k osvojování si pozitivních komunikačních i jazykových návyků a uvědomováním si jejich bezprostřední důležitost pro budoucí život a profesní dráhu. Důležitosti jazykových a komunikačních kompetencí pro profesní život je věnováno několik cvičení první kapitoly. Na komunikační rovině se tak budují **kompetence k podnikavosti a pracovní, na základě svých schopností, vědomostí a dovedností jsou žáci vedeni k přípravě na rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.**

Budování schopnosti efektivně komunikovat však nemíří jen k budoucímu profesnímu uplatnění žáka, ale celkově k rozvíjení jeho **schopnosti spolužití v rodině, mezi přáteli, ve studijní skupině či v regionální nebo internacionální komunitě.** V učebnici najdete řadu úkolů zaměřených na rozvoj empatie a porozumění odlišnostem mezi lidmi a kulturami, specificky se pak mezikulturnímu rozměru komunikace věnuje celá kapitola 5. Žáci jsou vedeni **k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, kulturám, duchovním i enviromentálním hodnotám,** tím se u nich rozvíjí široce **kompetence kulturní a kompetence k občanství a udržitelnosti.**

Za klíčovou pracovní dovednost považujeme schopnost **spolupracovat a komunikovat v týmu, respektovat práci vlastní i druhých, citlivě reagovat na jednání a prožívání druhých a být vnímavý k jejich potřebám.** Napříč učebnicí jsou zařazovány úkoly založené na spolupráci a komunikaci ve skupině i úkoly založené na hodnocení a řešení kooperativní či konfliktní komunikace v modelových situacích. Snažíme se tak rozvíjet u žáků **kompetence osobnostní a sociální.**

Učebnice je koncipována jako moderní vzdělávací materiál zohledňující širokou škálu elektronických informačních i odborných zdrojů. Aktivně vybízí k jejich využívání a poskytuje odkazy na relevantní ověřené zdroje. Některé úkoly jsou přímo zaměřeny na práci s vyhledáváním informací na webu či práci s konkrétně zaměřenými stránkami, jiné odkazují na použití jazykovědných zdrojů, zejména Internetové jazykové příručky, která představuje moderní, efektivní a komplexní zdroj pravopisných a gramatických informací. Tím učebnice přispívá k budování **kompetencí digitálních,** pomáhá žákům **orientovat se v digitálním prostředí** a vede je **k bezpečnému, sebejistému, kritickému a tvořivému využívání digitálních technologií při práci, při učení nebo ve volném čase.**

Učebnice cílí na celostní rozvoj žáka. Skrze cílené budování jeho komunikačních a jazykových kompetencí připravujeme žáky k tomu, aby se **dokázali ve společnosti projevat jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti,** zároveň ale aby si uvědomovali svou odpovědnost za spoluvytváření společenského prostředí a klimatu, kterou jako jedinci mají, tj. aby **chránili fyzické i duševní zdraví své i ostatních** a aby kromě **uplatňování svých práv** a naplňování svých potřeb dokázali odpovědně **plnit své povinnosti** a vnímali potřeby ostatních.

Poznámky k pojetí gramatického učiva

V koncepci učebnice se v několika otázkách odchylujeme od běžného pojetí gramatického učiva. Tato odchýlení nejsou náhodná, ale jsou důsledkem naší snahy o adekvátnost, srozumitelnost a smyslnost předkládaného učebního obsahu. Všechna důležitá rozhodnutí, která jsme v tomto ohledu museli učinit, jsou opřena o výsledky korpusového výzkumu jazyka a jeho užívání. Zde popisujeme, kde jsme provedli úpravy, jaké a proč je považujeme za nutné nebo vhodné.

Vzory

Učebnice zavádí jako výchozí variantu tři nové vzory: *náměstí* (dosud většinově: *stavení*), *starosta* (dosud většinově: *předseda*) a *moderní* (dosud většinově: *jarní*). Vede nás k tomu snaha o větší pochopitelnost fungování vzoru v kontextu, zejména s ohledem na narůstající počet žáků s odlišným mateřským jazykem, ale i s ohledem na moderní slovní zásobu českých žáků. Jazyk a jeho používání se neustále vyvíjí. Je potřeba, aby vzory byly žákům srozumitelné, a proto je po několika desítkách let na místě odborně přehodnocovat jejich vhodnost.

Slovo „stavení“ už z aktuální slovní zásoby mizí. V běžné řeči se nepoužívá, žáci se s ním setkají především ve starší beletrii, ale nemají je v aktivní slovní zásobě a jeho skloňovací paradigma je pro ně, na rozdíl od nově zvoleného vzoru „náměstí“, také v podstatě cizí. Pro žáky s OMJ je z těchto důvodů úplně nevhodné.

Slovo „předseda“ je pohledem nejčastějších kolokací silně spjato s doménou vysoké politiky, která je žákům na druhém stupni ZŠ ještě ve většině případů cizí, také s sebou v kontextu nese ideologické konotace z období totality. Rozhodli jsme se nahradit jej slovem „starosta“ z významové oblasti běžného občanského života.

Vzor „jarní“ je problematický zejména s ohledem na omezenou kolokabilitu (spojitelnost) s názvy osob, životných maskulin apod. Proto jsme se rozhodli přejmout vzor „moderní“, často užívaný v učebnicích češtiny pro cizince, a to i přes jeho cizí původ. Výhody široké přirozené spojitelnosti s podstatnými jmény z našeho pohledu převažují, neboť žáci potřebují používat vzory co nejvíce funkčně, ne mechanicky.

Nové varianty vzorových slov jsme volili na základě pečlivě posuzovaných kritérií, jako jsou frekvence užití v aktuálním jazyce, hláskové složení, úplnost paradigmatu, kolokabilita (spojitelnost s co nejširším množstvím slov v kontextu), obecný význam, původ kořene slova apod. Jsou výsledkem několikaměsíčních odborných diskusí a rešerší. Při volbě jsme se orientovali podle statistických výsledků vyhledávání v Českém národním korpusu, konzultovali jsme aktuální odbornou literaturu, která se tématem volby vzorových slov zabývá, získali jsme i stanovisko Ústavu pro jazyk český (k otázce kodifikovanosti a akceptovatelnosti nových vzorů viz také <https://ujc.avcr.cz/jazykova-poradna/zajimave-dotazy/230731-zajimave-dotazy-kodifikovane-vzory.html>)

Není nezbytně nutné s novými vzory ve výuce pracovat. Zcela chápeme, že přeučovat žáky na druhém stupni vzorová slova není nutné a nemusí být efektivní. Pokud se rozhodnete pro tradiční přístup, starší vzory jsou v učebnici ponechány jako varianta v závorce. Chováme však naději, že naše řešení, založené na dostupném korpusovém výzkumu a odborné diskuzi, by mohlo být inspirací pro budoucí učebnice určené pro výuku českého jazyka na prvním stupni.

Druhy vět podle postoje mluvčího

Oproti tradičnímu zpracování syntaktického učiva jsme se rozhodli vyřadit z obsahu tradiční druhy vět (oznamovací, tázací, rozkazovací, přací, příp. zvolací) ve prospěch komunikačních funkcí výpovědi (otázka, žádost, příkaz, přání apod.). Vycházíme přitom z odborné literatury, která upozorňuje na to, že v této klasifikaci dochází k matoucímu mísení formálního a funkčního hlediska, což se odráží v mnohdy nevyhovujícím až nesprávném ztvárnění v učebnicích. Z hlediska praktického využití pro žáky je toto třídění zcela marginální (interpunkčně nejvíce závazné je použití otazníku v tázacích větách, což si žáci bezpečně osvojí již na prvním stupni), navíc řadu výpovědí v rámci tohoto třídění ani nelze jednoznačně zařadit.

Toto třídění nahrazujeme tématem komunikačních funkcí, které zohledňuje funkční hledisko, dobře navazuje na důležité koncepty komunikační situace a komunikačního záměru a umožňuje praktické výstupy z hlediska jazykového a komunikačního chování žáků.

Slovotvorné způsoby

V osmé kapitole, zaměřené na slovtvorbu, respektive obohacování slovní zásoby, jsme se rozhodli zařadit nejčastější slovtvorné způsoby odvozování, skládání a přejímání slov z cizího jazyka. V šestém ročníku nezařazujeme zkracování ani univerbizaci, tato témata byla posunuta do dalších ročníků učebnice. Toto rozhodnutí je ale motivováno pouze nedostatkem prostoru v daném ročníku učebnice.

Podmiňovací způsob minulý

V rámci učiva o mluvnických kategoriích sloves není zařazen podmiňovací způsob minulý, resp. podrobné třídění podmiňovacího způsobu vůbec. Ze synchronního hlediska jde již o značně archaický jazykový prostředek, který není relevantní pro aktuální řečovou produkci současných žáků, tj. patří mezi učivo zaměřené na hlubší lingvistickou analýzu a v šestém ročníku, zaměřeném na rozvoj základních komunikačních dovedností by žáky neúměrně zatěžoval.

Podmiňovací způsob minulý bude zmíněn pouze okrajově ve vyšších ročnících učebnice, v souvislosti s archaickými jazykovými prostředky, popřípadě tématem vývoje jazyka.

Druhy zájmen

Detailní třídění druhů zájmen považujeme za objemově náročné abstraktní učivo, které je ale důležité pro porozumění kategorii zájmen jako celku. Rozhodli jsme se pro netypické řešení, tj. rozdělit téma zájmen mezi šestý a sedmý ročník. V šestém ročníku zařazujeme prototypické, snadno uchopitelné skupiny zájmen – zájmena osobní, přivlastňovací a ukazovací, na nichž budujeme základy porozumění jejich zástupné a deiktické funkci. Zájmena se složitějšími gramatickými funkcemi – tázací, vztažná, a od nich derivovaná neurčitá a záporná posouváme do sedmého ročníku. Rozhodnutí je částečně motivováno i nedostatkem prostoru.

Celý systém třídění zájmen do skupin mají žáci přehledově k dispozici ve formě stručné tabulky.

Základní větné členy

Upřednostnění funkce v jazyce nás vede k rozšíření skupiny základních větných členů. V tradičním pojetí, kdy je za základní větné členy, konstituující základní větnou strukturu, považovány pouze podmět a přísudek, totiž u žáků vede k tvorbě komunikačně neúplných (negramatických) minimálních vět (Petr koupil). Naše řešení podkladově vychází z principů valenční syntaxe (přestože to v učebnici takto explicitně nepojmenováváme), které lépe respektují přirozenou stavbu jazyka. Opíráme se přitom i o odbornou literaturu, která nepovažuje valenční přístup na 2. stupni ZŠ za problematický, naopak ho doporučuje jako snadno uchopitelný a pro žáky výhodný.

Za základní větné členy ve smyslu dalších nutných doplnění slovesa tak v učebnici považujeme (obligatorní) předmět a (obligatorní) příslovečné určení.

V šestém ročníku se věnujeme pouze základním větným členům. Důvodem je snaha o to, aby žáci zejména pochopili principy stavby věty a nebyli učivem příliš přehlceni. Fakultativní, rozvíjející větné členy jsou plánovány do 7. ročníku.

Metodické poznámky a klíč řešení

Kapitola 1: Do tajů komunikace

K1: Komunikační výchova: Jak se dorozumíváme

Práce s textem 1:

Cíle: Žák prokáže porozumění textu.

1. ano
2. ne
3. ne
4. ne

Možné navazující otázky: Zažili jste někdy delší výpadek elektřiny? Jak takový výpadek může ovlivnit náš život? Co všechno kolem nás by (ne)fungovalo? Jak tento problém můžeme řešit a jak na něj můžeme být připraveni?

+ Práce s textem 2:

Cíle: Žák si uvědomí, že komunikační situace v textu zahrnuje různé účastníky a různé druhy a formy komunikace, včetně neverbálních prostředků a technologií. Žák dokáže přiřadit jednotlivým účastníkům komunikační záměr a zhodnotit úspěšnost komunikace.

Cestující v tramvaji – 1. mluví polohlasem; 2. vyjadřují nervozitu, nespokojenost; 3. nelze zhodnotit na základě úryvku

Jeden cestujících – 1. hlasem, výkřik směrem k řidiči; 2. chce získat informaci, zda/kdy se tramvaj rozjede; 3. není úspěšný, řidič v kabině ho asi neslyší a odpověď nezná

Řidič – 1. hlasem, slovními pokyny; 2. informuje o příčině situace a udílí pokyny k výstupu, snaží se dostat lidi ven; 3. je úspěšný, má autoritu, pokyny jsou jednoznačné, lidé ho poslechnou

Někdo venku, pravděpodobně řidič auta – 1. hlasem, výkřik; 2. chce získat informaci o příčině situace; 3. není úspěšný, informaci nikdo nezná

Policista – 1. pravděpodobně hlavně gesty, ale i slovně (v ukázce není specifikováno); 2. uděluje pokyny dopravnímu provozu, snaží se odklonit dopravu; 3. není úspěšný, ve tmě a hluku ho není vidět ani slyšet

Jirka a En – 1. prostřednictvím mobilních telefonů/sms; 2. domlouvají si schůzku; 3. jsou úspěšní, komunikují efektivně, oba mají zájem se potkat

Úkol 3:

Cíle: Žák si uvědomí svůj vlastní vklad v každodenní komunikaci a různé prostředky, které k tomu používá.

Individuální odpovědi.

Možné navazující otázky: Komunikujeme spíš často, nebo méně často? Která komunikace je pro nás příjemná nebo nepříjemná? Co to ovlivňuje?

Úkol 4:

Cíle: Žák si uvědomí různé formy předávání zprávy a jejich specifika.

a) Individuální odpovědi.

+ b) email, chat, sms, telefonní hovor, obtížné by mohlo být i poslání pohlednice nebo objednání kurýra v případě placené služby (pošta či kurýrní služba při zpracování zásilek používá technologie závislé na elektrické energii)

++ c) poštovní holubi (doložené zmínky z období cca 4000 let před naším letopočtem) → vzkaz na kousku papíru (vynález papíru v 1. st. n.l.) → pohlednice (asi pol. 19. st., údaje se liší podle toho, co jednotliví autoři považují za pohlednici, udává se ale také datum 1777, kdy proběhl první neúspěšný pokus uvést na trh "korespondenční list s obrázkem") → telefonní hovor (telefon byl patentován r. 1876) → email (1971) → chat (1988, ale široce populární mezi veřejností se stala až služba ICQ v roce 1996, takže většina lidí se asi dříve setkala s smskou než s internetovým chatem) → sms (1992)

Možné navazující otázky: Která forma předávání zpráv je pro mě nejpříjemnější? Proč?

Úkol 5:

Cíle: Žák si uvědomí, že komunikace nemusí používat jen řeč (psanou či mluvenou), ale že používá i další, neverbální nebo obrazové prostředky. Žák identifikuje použité neverbální či obrazové prostředky v rámci situace.

b) 1, 3 – řečová komunikace převažuje; 2 – neřečová komunikace převažuje; 4 – neřečová a řečová komunikace se vzájemně doplňují

c) příklady řešení: obraz (4), gesta (1, 2), emotikony (4)

Hra 6:

Cíle: Žák ztvární různé komunikační situace. Identifikuje a popíše komunikační prostředky, které pozoruje.

Úkol 7:

Cíle: Žák přiřadí konkrétní prostředky komunikace k základním typům komunikačních prostředků.

Verbální prostředky: 1, 5, 6

Neverbální prostředky: 3, 4

Obrazové prostředky: 2, 7

Úkol 8:

Cíle: Žák si uvědomí, že interpretaci informace ovlivňují i emoce, které můžeme vyčíst z mimiky, gest, postoje atp.

Poznámka: Respektujte všechna individuální smysluplná řešení.

a) příklady řešení: zděšeně, šokovaně, překvapeně – nejistě, zamyšleně, váhavě, smutně – šťastně, potěšeně, nadšeně – ohroženě, nedůvěřivě, zaskočeně

b) podle vyjadřované emoce se bude měnit intonace promluvy a mluvčí budou lhůtu považovat za příliš krátkou (negativní emoce) a budou se obávat toho, co přijde po jejím uplynutí, nebo za dostatečně dlouhou (pozitivní emoce)

Diskuse 9:

Cíle: Žák zhodnotí vhodnost psané nebo mluvené formy sdělení v běžných komunikačních situacích

V žákovském řešení by mělo zaznít, že oficiální úřední situace (žádost o uvolnění z výuky) je lepší podávat písemně, u ostatních situací záleží na dalších okolnostech, např.

- zda je komunikační partner přímý adresát – např. rozcházet se s partnerem je určitě vhodnější osobně, z očí do očí;
- zda se sdělení má uchovat delší dobu – žádost o uvolnění se pravděpodobně archivuje;
- zda je nám komunikační partner hodně blízký, jaký spolu máme vztah (babičce půjdeme k narozeninám blahopřát osobně, podřízenému zaměstnanci stačí poslat email);
- zda máme možnost osobního kontaktu, nebo jsme od sebe vzdáleni mnoho kilometrů apod.

Určeno pouze ke spolupráci na pilotáži nakladatelství Fraus Klett.

K1: Slohová výchova: Proč je důležité umět dobře psát

Práce s textem 1:

Cíle: Žák rozezná žánr deníkového zápisku. Žák zhodnotí kvalitu předloženého textu.

a) deník; pokud žáci budou nejprve uvádět názvy založené na obsahu (např. Můj příšernej den), oceňte jejich kreativitu, ale navedte je na úvahu o typu textu.

b) individuální odpověď, žáci odpoví např. poutavě, přirozeně nebo rovnou vymyslí nová příslovce: zvláštně, nesrozumitelně apod.

c) velká písmena jsou použita k zdůraznění nějaké informace, jsou ekvivalentem zvýšeného hlasu nebo důraznější intonace při čtení textu

d) Individuální odpovědi; žáci v tomto úkolu procvičují schopnost pojmenovat kritéria, na základě kterých hodnotí texty ostatních a toto hodnocení přirozeně formulovat

e) individuální odpověď; odpovědi žáků nám mohou poskytnout cenný vhled do jejich běžného komunikačního chování ve škole

Úkol 2:

Cíle: Žák reflektuje vlastní potřebu a způsoby psaní v průběhu dne.

Úkol 3:

Cíle: Žák uvede (subjektivní) kritéria dobrého psaní. Žák si uvědomuje, že naučit se dobře psát je proces mající nějaké předpoklady a fáze.

+ b) Žák si uvědomuje souhru obsahu a formy v hodnocení kvality textu.

b) Diskutujte:

Příklad řešení: Základem (kořeny) je to, co o jazyku víme, jak jazyku rozumíme. Na základě toho vznikají první texty, které se se získanými zkušenostmi (i čtenářskými) stále vylepšují (stonek; zlepšuje se stavba věty, rozšiřuje slovní zásoba ad.). Listy tvoří naše osobní zkušenosti a zážitky, které se na psaní také odrážejí a často jsou námětem našich textů. Střed květiny (píšeme) je obklopen okvětními lístky, které představují, co se skrývá za dovedností "dobře psát": srozumitelně (obsah i výstavbou textu), gramaticky správně (píšeme bez chyb), poutavě (vzbudí ve čtenáři zájem). Dalšími možnostmi doplnění mohou být např. kreativně (nápaditě, tvořivě), přehledně atd.

Úkol 4:

Cíle: Žák si uvědomí, že nedostatečná koheze textu, stejně jako pravopisné nedostatky ztěžují jeho čtení.

a)

1. propojení vět
2. pravopis

++ b) Individuální řešení

Úkol 5:

Cíle: Žák vytvoří krátký strukturovaný souvislý text na zadané téma. Žák pronese krátký mluvený projev.

K1: Jazyková výchova: Co je to jazyk?

Práce s textem 1:

Cíle: Žák prokáže orientaci v textu, doloží v textu odpovědi na otázky. Žák si uvědomí důležitost základních autosémantických slovních druhů, podstatných jmen a sloves, pro popis situace.

a) 1. Mimoszemské bytosti nepodobné člověku; 2. ano, mají vlastní mimozemský počítač; 3. ano

c) Jak která podstatná jména, jak která slovesa. Předvádění je samo o sobě činnost, lze předpokládat, že slovesa mohou být jednodušší. Slovesa označují činnosti, děje, stavy, jsou proto klíčová pro popis situace, toho, "co se děje". Podstatná jména pak označují účastníky děje. Má-li jazyk podobnou strukturu našemu rodnému jazyku, je snazší mu rychle porozumět. Podstatná jména a slovesa jsou slovní druhy vyskytující se téměř ve všech známých pozemských jazycích.

d) Komunikace je klíčem k vzájemnému porozumění našim záměrům. Bez komunikace nejde spolupracovat.

Hra 2:

Cíle: Žák převádí obsah slov do pantomimy, uvědomuje si vyjadřování významu pantomimou.

++ Úkol 3:

Cíle: Žák si uvědomí, že jazyk a) slouží k přenosu informace a b) má nějakou pravidelnou strukturu, kterou mluvčí znají a na základě které mu rozumí.

K tomuto úkolu záměrně neposkytujeme „správné řešení“. Cílem úkolu je společná diskuze o tom, do jaké míry jednotlivé příklady splňují podmínky informační sdělnosti a pravidelné struktury. Např. ptačí zpěv nebo včelí tanec obě kritéria víceméně splňují, u šachové partie jako takové chybí aspekt přenášení informace, dopravní značky přenášejí informaci, ale nemají mezi sebou pevné strukturní vztahy, emotikony dokážou vyjádřit informaci, ale k jejich seřazení nemáme společně sdílená strukturní pravidla, morseovka přenáší informaci, ale její struktura je závislá na jazyce, ve kterém píšeme, je to tedy jen druh záznamu jazyka, a ne samostatný jazyk.

Úkol 4:

Cíle: Žák si uvědomí hierarchickou strukturu jazyka. Žák chápe pojem věta, slovo, část slova, hláska, písmeno. Žák popíše vztah mezi hláskou a písmenem. Žák chápe hlásku jako jednotku měnící význam. Žák si uvědomí, že stejná výpověď může vyjadřovat různé druhotné významy v závislosti na situaci, ve které byla pronesena.

a) přiběhl - pes

při - běh - l - pes

p-ř-i-b-j-e-h-l-p-e-s

Poznámka: Rozdělení slova na nejnižší, fonologické úrovni, není triviální úkol, bez podpory učitele jej zvládnou pravděpodobně jen jazykově nadaní žáci, ostatní bude potřeba navést k hlasitému (společnému) hláskování.

+ b) Věta vždy popisuje jinou situaci.

+ c) např. běhání, běžec, doběhnout, výběh atd. Ved'te žáky k uvědomění, jak různé předpony a přípony přidávají k základnímu významu kořene další různé významy.

d) např. les, pas, peč...

e) Individuální odpověď

+ Úkol 5:

Cíle: Žák si uvědomí, jak nedostatky na různých jazykových rovinách ovlivňují vnímání textu a srozumitelnost.

1. Slova mají známou stavbu, existující české kořeny, přípony i koncovky, ale nejde o existující slova celkově, nerozumíme tedy už na úrovni slov, přestože rozumíme jednotlivým kořenům i morfologické a syntaktické struktuře.
2. Porušena jsou pouze pravopisná pravidla, všechna jazyková pravidla jsou v pořádku. Jde o nejlépe srozumitelný větný celek, protože nedostatky nejsou na úrovni jazyka.
3. Porušena jsou gramatická a fonetická pravidla.

Poznámka: Neočekává se přesná formulace, úkol je úspěšně vyřešen, i když žák popíše nedostatek vlastními slovy, neuměle apod.

Úkol 6:

Cíle: Žák si uvědomí nezávislost písemné formy jazyka na mluvené. Žák si uvědomí, že písmo je konvenční, dohodou daný způsob zachycení jazyka a v různých kulturách se liší. Žák si uvědomí nezávislost mluvené i psané formy na realitě, kterou pojmenovává.

pes - ['pes] - čeština

собака - [so'ba:ka] - ukrajinština

狗 - ['kou] - čínština

perro - ['perro] - španělština

Hund - ['hund] - němčina

كلب - ['kelb] - arabština

kutya - ['kuťa] - maďarština

dog - ['dog] - angličtina

Poznámka: Součástí úkolu jsou slova, která žák nedokáže přiřadit na základě běžné jazykové zkušenosti či analogie. To je didaktický záměr k ozřejnění toho, že z mluvené formy nelze jednoduše vyvodit psanou. U nadaných žáků lze tento úkol diferencovat – rozšířit o informaci o podobnosti slovních základů mezi některými jazyky, specifikovat typové rozdíly písem (hláskové, sylabické, logografické) apod.

Souvislosti: (český) znakový jazyk, slovník např. na stránce <http://ruce.cz/slovník>

Úkol 7:

Cíle: Žák si uvědomí rozdíly ve využívání jazykových dovedností v různých profesích. Žák rozliší míru potřebných dovedností pro jednotlivé profese.

Poznámka: V některých případech je možné i jiné řazení jednotlivých profesí, záleží na argumentech, které žáci pro řazení mají.

- b) Individuální odpovědi. Oceňte všechny opodstatněné a vyargumentované nápady žáků.
- c) např. tisková mluvčí, moderátor v televizi, spisovatelka...

Kapitola 2: Proč komunikujeme?

K2: Komunikační výchova: Co říkáme a co tím ve skutečnosti myslíme

Práce s textem 1:

Cíle: Žák interpretuje vyznění textu.

Poznámka: Text přivádí žáka k pozorování, že jedna výpověď může být interpretována různě s ohledem na záměr mluvčího. Termín „výpověď“ zatím nezavádíme. Cílem není dojít ke „správnému“ řešení, ale mluvit s žáky o tom, jak Bilbo svoje „dobré jitro“ asi myslel a jak si to Gandalf vyložil.

- a) Bilbo chtěl Gandalfa prostě jen pozdravit, přímo se to v textu říká (také to tak myslel).
- + b) všechny možnosti platí, Gandalf uvažuje o několika možnostech, co by sdělení „dobré jitro“ mohlo znamenat (přání, prostá informace, pobídka k tomu být dobrý...) a není si jistý, který z významů Bilbo myslel.
- + c) Pozvání ke společnému vykouření fajfky.

Úkol 2:

Cíl: Žák přiřadí komunikační funkce výpovědi ke sdělení.

1. – G.; 2. – A.; 3. – C.; 4. – D; 5. – B., 6. – E., 7. – F., 8. – H.; 9. – I;

+ Úkol 3:

Cíl: Žák přiřadí komunikační funkce výpovědi ke sdělení.

Poznámka: prohloubení dovedností z předešlého úkolu.

1. prosba, 2. souhlas, 3. omluva

+ Úkol 4:

Cíle: Žák samostatně vymyslí další komunikační funkce výpovědi

příklady řešení: 1. pochvala, povzbuzení, 2. varování, výhrůžka, 3. rada, varování, doporučení

Úkol 5:

Cíle: Žák si uvědomí, že stejná forma sdělení může vyjadřovat různé komunikační funkce podle situačního kontextu.

Poznámka: Žáci si mohou dané funkce rozdělit, ze skupin s vybranou stejnou funkcí je pak možné vždy jednu vybrat, aby situaci přehrála, nebo ji alespoň ostatním popsala (záleží na tom, jak se žáci ve třídě znají a co je pro ně přijatelnější forma prezentace před třídou).

+ Úkol 6:

Cíle: Žák vhodně volí slovesa do uvozovacích vět přímé řeči podle vyjadřované komunikační funkce.

Příklad řešení: 1. poprosil, 2. nařídila, 3. souhlasila, 4. nabídl, 5. popřála

(či jiná vhodná slovesa)

Poznámka: V rámci tohoto úkolu lze s žáky tematizovat i základní typografická pravidla záznamu přímé řeči.

+ Práce s textem 7:

Cíle: Žák si uvědomí, že interpretace komunikačního záměru (zde varování, nebo povzbuzení) může být různá a mít různé důsledky pro život.

- a) Veliká říše může být Persie, nebo Řecko. Král mohl zničit říši nepřítele, nebo svoji vlastní.
- b) Zničíš svou/vlastní říši.
- c) Zřejmě hrála roli předpojatost krále – připadal si silný, byl příliš sebevědomý a chtěl slyšet, že válku vyhraje. (Žáci možná přijdou i na jiné možnosti.)
- d) Věštby Pýthie byly často nejednoznačné, aby byly pravdivé pro více situací (viz Souvislosti).

Poznámka: V případě, že žáci nebudou dohledávat souvislosti, podpořte jejich argumentaci a přemýšlení o příčinách.

Souvislosti: Pýthie byly kněžky boha Apollóna, žily v delfské věštírně, žily v odloučení od lidí, na věštění se připravovaly postem, rituálními koupelemi a pitím z posvátného pramene, věštily ve změněném stavu vědomí (po nadýchání se toxických plynů nebo požití přírodních jedů), jejich výroky zapisovali kněží (ti byli často pravými autory věštek). Výroky byly často nesrozumitelné, nebo dvojznačné, aby se jim dala lépe připisovat pravdivost, ať už se pak stalo cokoli. Za věštby se draze platilo.

K2: Slohová výchova: Účel textu

Práce s textem 1:

Cíle: Žák prokáže porozumění nesouvislému textu a orientaci v něm. Žák popíše, kde a kdy se s takovým textem setkává a jaký je jeho účel.

- a) např. počátek a konec platnosti, odkud a kam se jede, mezizastávky, délka zvolené tratě, počet cestujících osob, zda je jízdenka jednosměrná, nebo zpáteční, cena jízdenky aj.
- b) 1. Praha hlavní nádraží – Plzeň hlavní nádraží, 24. ledna, 7:35.
2. 134 Kč, odpovídá ceně pro 1 osobu.
3. 2. třída je běžný typ oddílu ve vlaku. Cestování 1. třídou je za příplatek a většinou je spojené s různými výhodami (např. občerstvením).
- c) Datum, čas – piktogramy slouží např. k tomu, aby dokladu rozuměli také cizinci nebo lidé, kteří mají problémy se čteným textem, a zároveň slouží úspoře místa.
- d) Pro kontrolu průvodčím, že jsme si jízdenku zakoupili.
- e) Ve veřejných dopravních prostředcích. Ke koupi jsou buď přímo u průvodčího, na internetu nebo na pokladnách u příslušného typu dopr. prostředku.

Úkol 2:

Cíle: Žák rozvíjí kreativní myšlení, tvoří vlastní text.

Individuální odpověď.

+ Úkol 3:

Cíle: Žák interpretuje jednoduchá obrazová sdělení.

- a) b) Zákaz telefonování (např. v čekárně u lékaře, na benzínové pumpě), únikový východ (v každé veřejné budově, v bytovém domě), čekárna (např. na nádraží), zákaz skákání do bazénu (u bazénu), šatna (např. v divadle, na sportovišti).

Celá věta není třeba na popis ani jednoho piktogramu, ale můžete s žáky zkusit, jaké věty je pro popis napadnou. Jedno slovo stačí na popis – šatna, čekárna, nebo i pošta, u ostatních je třeba spojení slov.

- c) individuální odpověď: zákaz kouření, označení toalet, dopravní značky...

+ Úkol 4:

Cíle: Žák přiřadí k textu jeho žánr.

Poznámka: Vedte žáky, aby svou odpověď zdůvodnili.

- 1. D, 2. C, 3. F, 4. E, 5. A, 6. B

++ Úkol 5:

Cíle: Žák přiřadí k textu charakteristiku funkčního stylu na základě interpretace účelu textu.

- A – 5, B – 2, C – 1, D – 3, E – 6, F – 4

K2: Jazyková výchova: Zvuková stránka jazyka

Práce s textem 1:

Cíle: Žák aplikuje dosavadní znalosti o zvukové stránce, uvědomuje si rozdíly ve zvukovém ztvárnění textu a jak zvukové vlastnosti řeči mohou ovlivnit prožitek z básně.

- a) individuální odpovědi
- b) viz výkladové okénko v učebnici
- c) [f] ve slovech dřív, pív, [v] ve slovech říkává, Páva
- d) rým
- e) 1. ANO, 2. NE, 3. ANO, 4. NE

+ Úkol 2:

Cíle: Žák procítí zvuk hlásek a uvědomí si, které části svého těla používá k jeho tvorbě.

Poznámka: Naveďte žáky k uvědomění, jak se u jednotlivých hlásek mění postavení mluvních orgánů.

- b) 1. rty; 2. hlasivky; 3. hlasivky, zuby, jazyk, 4. hlasivky, jazyk, horní patro, 5. hlasivky, dolní čelist

Poznámka: Vzorová odpověď zahrnuje části mluvního ústrojí, které při artikulaci hlásky pracují nejvýznamněji, pokud žáci budou uvádět i jiné části, např. že při artikulaci [d] se zapojují také rty, protože musí být otevřené, a ne zavřené, je to také vhodné pozorování. Aktivitu můžete libovolně rozšířit o další hlásky.

Úkol 3:

Cíle: Žák si uvědomí, jak fonologická vlastnost délky samohlásky mění význam slov.

Individuální odpovědi, u dvojice blázní – blázní se může jednat o různé tvary slovesa bláznit, ale také o jiná slova (tvary od bláznit a blázen), u ostatních dvojic se jedná o různá slova.

+ Úkol 4:

Cíle: Žák aktivuje předchozí znalosti pojmu dvojhláska, uvědomí si její fonologické vlastnosti.

- a) b) u slov toužit, doušek, porouchat, automatický, koule, skautské, eurozóna není mezi samohláskami hranice slabiky

Úkol 5:

Cíle: Žák si uvědomí (připomene), že mezi ú a ů není ve výslovnosti rozdíl. Žák formuluje pravidlo pro zápis ú/ů.

- a) úsvitu, ústí, ústřic, ostrůvcích, půdě, chůdy, túry, vůbec, nezúčastní, manikúru, neúměrně, půjdeme, dolů, domům, úlů

- b) pravidla: slova domácího původu + koncovky ů (např. půjdeme, dolů, domům), na začátku slova nebo po předponě ú (např. úl, nezúčastní, neúměrně), slova cizího původu ú (túra, manikúra).

Poznámka: U některých slov současná kodifikace povoluje dublety, např. štrůdl i štrúdl, čúrat i čurat.

- c) ne

+ Úkol 6:

Cíle: Žák aplikuje pravidla pro psaní ú/ů.

pařezů, útok, medúzy, půjdeme domů, kůry, předmětů, skútru, úplný, vůbec, průliv, úzký, důvěřivé účastníky, průměrná, úseku

Úkol 7:

Cíle: Žák si uvědomí, že mezi i a y, resp. í a ý není ve výslovnosti (u většiny mluvčích češtiny) rozdíl.

výslovnost: [orli – orli, mis – mis, vila – vila, bidlo – bidlo, vi:r – vi:r, ma:vali – ma:vali, vlezli: - vlezli:]

a) ne (s výjimkou mluvčích některých okrajových nářečí, v takovém případě je potřeba upozornit, že naprostá většina rodilých mluvčích češtiny i/y ve výslovnosti nerozlišuje).

+ b) na základě vět lze odvodit c)

++ c) tvary téhož slova – orli – orly, mávali – mávaly, vlezlí – vlezlý (mění se mluvnické kategorie, ne lexikální význam), ostatní dvojice jsou dvojice různých slov

Úkol 8:

Cíle: Žák si uvědomí rozdíly ve výslovnosti uvedených hláskových skupin.

Úkol 9:

Poznámka: Žáci by měli cítit chvění hlasivek u znělých (b, z, g) a jejich nečinnost u neznělých. Pokud rozdíl nebudou cítit hmatem na hrtanu, lze položit ruku na temeno hlavy.

+ Úkol 10:

Cíle: Žák si uvědomí rozdíl mezi psanou a vyslovovanou podobou slov způsobený spodobou znělosti.
zapsaná výslovnost: [plot, pot kopec, plot, les, hradba, nad domem, les, sout skončil, soud začne, g babičce]

stejně se vyslovují plot – plod, les – lez

Poznámka: V kapitole se přikláníme k maximálně zjednodušené fonetické transkripci, aby byla co nejprístupnější žákům – lingvisticky nepoučeným laickým uživatelům, podobně s transkripcí zachází např. Internetová jazyková příručka, viz <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=902>. Slova ve všech cvičeních i výkladu volíme tak, aby žáci nemuseli při transkripci řešit opozici i-y nebo zápis dlouhých samohlásek, ale mohli se soustředit na hlásky ovlivněné spodobou.

+ Úkol 11:

Žák užívá pravopisné pravidlo upravující zápis slov se spodobou znělosti.

Poznámka: Při výkladu neuvádějte h-ch jako dvojici párových souhlásek, protože vzhledem ke zvukovým vlastnostem netvoří vzájemně znělostní protiklady. Žákům také na této úrovni není třeba zavádět hlásku „znělé ch“, pokud s takovým pozorováním některý jazykově nadaný žák sám nepřijde. Tabulku proto záměrně uvádíme popiskem „dvojice písmen“, nikoli hlásek.

Včera jsem si chtěla na internetu koupit boty na svatbu. Vypadalo to jako výhodný obchod. Jedna paní z Vinohrad prodávala skoro nové lodičky na podpatku a s přezkami. Ale chce prý platbu předem. Že čeká na důchod a nemá na poštovné. Prý mám být shovívavá. Do zpráv mi poslala fotky bot a číslo účtu. Myslíte si, že je to v pořádku, nebo je to průšvih? Nevím, jestli nejde o nějaký podvod. Poradte mi, co mám dělat.

Poznámka: V rámci tohoto úkolu můžete zařadit i navazující diskuzi o obsahu příběhu, zaměřenou na digitální gramotnost při uzavírání obchodů na internetu.

+ Úkol 12:

Cíle: Žák správně vyslovuje slova s grafémy x, q, w. Žák si uvědomí, že písmenům x, q, w odpovídají české hlásky nebo jejich spojení.

- a) Výslovnost: [tekstil, prakse, skvoš, tekila, vestern/vestrn] – jen u slov squash, tequila je v IJP celá výslovnost, u ostatních je potřeba rozkliknout odkazy na slovníky, ale nikde není výslovnost zapsána celá.
- b) x: ks, q: k nebo kv, w: v; u q je vhodné upozornit na to, že skupina -qu- se čte různě u různých slov.

Úkol 13: Žák si zopakuje pojem slabika, slabikotvornost.

- a) např.: stra-na, krá-sa, sr-pen, vr-stva/vrs-tva/vrst-va, lam-pa, sklád-ka/sklá-dka, vl-na, o-sm, ra-nit, vy-brat/vyb-rat, va-lit, sl-za, sr-na, se-dm, vlk, prst
- b) r, l, m

+ Úkol 14:

Cíle: Žák čte nahlas a uvědomuje si postavení přízvuku.

Typické řešení pro vnímané přízvuky: 'Pojedeme 'do Beskyd a 'navštívíme 'konečně 'naši 'babičku. 'Já se 'těším, 'že tam 'budu 'mít 'klid 'na čtení, 'brácha 'má 'domluvené 'se sousedem, 'že budou 'celý 'víkend 'hrát. 'Naši 'o tom 'ještě 'nevědí, 'tak jsem 'zvědavá, 'jestli mu to 'projde.

Poznámka: Jednoslabičná neplnovýznamová slova se mohou ohledně přízvuku chovat různě, není v tomto ohledu tedy jen jedno správné řešení – ve cvičení jde o uvědomění si přízvuku, ne o jeho jednoznačné umisťování.

Úkol 15:

Cíle: Žák interpretuje význam výpovědi na základě uvědomění si role větného důrazu.

A – 2, B – 1, C – 3

Úkol 16:

Cíle: Žák zaznačí melodii věty – klesavou melodií u vět oznamovacích, rozkazovacích a otázek doplňovacích a klesavě-stoupavou u otázek zjišťovacích.

Poznámka: Je pravděpodobné, že někteří žáci nejsou zvyklí rozdíly vnímat, bude zřejmě třeba obě melodie přehnat a společně je např. nakreslit na tabuli, popř. ztvárnit výraznými gesty apod.

Netrváme na žádné standardizované formě záznamu melodie, důležité je pouze to, aby ji žáci jakýmkoli způsobem vizuálně ztvárnili.

K2: Jazyková výchova: Slovní druhy: úvod

Práce s textem 1:

Cíle: Žák aktivuje předchozí znalosti v oblasti slovních druhů.

- a) např. učitelka, moderních, někdo, první, přednášela, horlivě, o, a, přece
- b) citoslovce
- c) individuální odpověď

+ Úkol 2:

Cíle: Žák aktivuje předchozí znalosti pojmu ohebné x neohebné slovní druhy

Mění tvar: mávat, druhý, veselý, co, naučený, ucho, cvičení, složit, který, osm

Nemění tvar: když, okolo, složitě, protože, u, vždyť, kéž, frnk

Poznámka: Stupňování v této řadě učebnic nepovažujeme za změnu tvaru, tj. morfologický proces.

Nezmiňujeme ho ale explicitně ani jako slovotvorný proces, charakter tohoto jazykového procesu necháváme na úrovni ZŠ nevyjasněný. Pokud by tuto otázku vznesl nadaný žák/žačka, je možné upozornit ho/ji na možnost obou pojetí.

++ Úkol 3:

Cíle: Žák rozliší slova plnovýznamová a slova s oslabeným významem.

Poznámka: Podpořte diskuzi o významu a vedte žáky k formulování argumentů, někteří žáci mohou vnímat silně i význam některých neplnovýznamových slov (např. čtyři, pod atd.).

Jasný význam: kočka, plavali, rychle, roztomilý, podepsal, zítra, darebák

Oslabený význam: jaký, pod, nechť, ona, čtyři, ale, k, au

+ Úkol 4:

Cíle: Žák si upevňuje koncepty jednotlivých slovních druhů.

a) příslovce – červená; předložky – modrá; spojky – zelená

b) 1. např.: stará se, kojí, obsahuje, přibývá, má, opustí; 2. např. tulení, výživným, mateřská, krátké, pouhých; 3. např. svého, ho, které, tohoto

Poznámka: Pokud žáci uvedou část zvrtného slovesa „se“, jako zájmeno, není třeba je na této úrovni přehnaně opravovat. Častým miskonceptem ale může být zaměňování přídavných jmen a příslovcí, přídavných jmen a číslovek, slovesných podstatných jmen a sloves.

+ Úkol 5:

Cíle: Žák tvoří věty podle zadané posloupnosti slovních druhů.

Individuální odpovědi.

+ Úkol 6:

Cíle: Žák rozlišuje slovnědruhovú homonyma.

1. sloveso, zájmeno
2. přídavné jméno, sloveso
3. citoslovce, předložka
4. spojka, částice
5. příslovce, číslovka

6. sloveso, částice

7. číslovka, příslovce, podstatné jméno

+ Úkol 7:

Cíle: Žák přiřazuje slova k slovním druhům a uvědomí si, že některá slova mohou patřit k více slovním druhům v závislosti na kontextu.

a), ++ b) domů – podstatné jméno/příslovce, červený – přídavné jméno, hurá – citoslovce, ohryzat – sloveso, ať – částice/spojka, kolem – podstatné jméno/příslovce/předložka, bez – podstatné jméno/předložka, je – sloveso/zájmeno/příp. i citoslovce, tu – zájmeno/příslovce/příp. i citoslovce, báječně – příslovce, zima – podstatné jméno/příslovce, uděláme – sloveso

c) Příklady vět pro těžší slova s vícero slovnědruhovou platností:

Řekni jí, ať přijde. – spojka/ Ať už je po všem! – částice

Bylo jí pořád zima. – příslovce / Letošní zima za moc nestála. – podstatné jméno

+ Úkol 8:

Cíle: Žák přiřadí definici ke slovnímu druhu

A–J je řazeno v tradičním pořadí slovních druhů

K2: Jazyková výchova: Podstatná jména: význam

Úkol 1:

Cíle: Žák používá vhodná podstatná jména k popisu obrázku.

Poznámka: Úkol ověřuje prekoncept termínu podstatné jméno a jeho šíři. Sledujte, zda žáci napíší jen konkrétní podstatná jména, nebo abstrahují ze zobrazené situace i abstrakta.

Individuální řešení.

Úkol 2:

Cíle: Žák si uvědomí různé sémantické kategorie podstatných jmen. Žák si uvědomí obtížnost vymezení sémantiky abstraktních jmen.

příklad řešení:

osoby: zloděj

předměty: klenotů, televizi

místo: svět

časová jednotka: týden

pocit: strach

děje: zločin, krádež, přiznání

těžko zařaditelné, abstraktní pojmy – myšlenka, okolnost

Úkol 3:

Cíle: Žák rozumí pojmu abstraktní podstatné jméno.

Poznámka: Rozlišení abstraktních a konkrétních podstatných jmen bývá obtížné, častým miskonceptem je, že žáci používají kritérium „nemůžu si na to sáhnout“, a proto nesprávně považují za abstraktní slova jako „vzduch“, „vítr“ nebo „molekula“.

abstraktní: naděje, jízda, trpělivost, létání, výskok

konkrétní: tulipán, okno, hrnec, kobyla, stůl, pokladna, déšť

+ Úkol 4:

Cíle: Žák rozumí pojmu abstraktní podstatné jméno.

myšlenka, strach, týden, zločin, krádež, přiznání, okolnost

+ Úkol 5:

Cíle: Žák rozumí rozdílu v abstraktním vs. konkrétním užití slova.

1. abstraktní (činnost hlídání), konkrétní (policisté)
2. abstraktní (činnost zařizování), konkrétní (přístroj či nábytek)
3. konkrétní (brána, místo), abstraktní (moderování)
4. konkrétní (přístroj), abstraktní (činnost řízení auta)

Úkol 6:

Cíle: Žák si uvědomí specifika významu vlastních jmen.

U prvního členu se vždy jedná o obecný význam – výpověď je použitelná v mnoha situacích, u druhého členu je použitelnost omezená – specifikuje jednu konkrétní horu, osobu, řeku atd.

K2: Jazyková výchova: Vlastní jména osobní

Práce s textem 1:

Cíle: Žák rozpozná vlastní jména. Žák na základě informací z textu zhodnotí pojmenování hlavní postavy.

a) Vypravěčkou je gorila a vypráví o svém seznámení se svým lidským přítelem.

b) Afrika, Kongo, Sally Jones, Šéfík, Henry Koskela, Otago, Singapur; vlastní jména se píší s počátečním velkým písmenem

c) gorila, lidoop, Sally Jones, černý pasažér, opice, Afričanka, Koskelova přítelkyně

Poznámka: pokud žáci příběh znají, mohou uvádět i zajatkyně nebo námořnice, ačkoli to z textu přímo nevyplývá

Úkol 2:

Cíle: Žák uplatní pravidlo psaní velkých písmen u vlastních jmen osobních.

Dian Fossey, ochránkyně, gorily horské, pytláky, profesorky, lidoopy, přítelkyně, Digit, Poppy. Dianina, Sigourney Weaver

Souvislosti:

ladovská zima – zima s velkým množstvím sněhu, podle typických obrázků malíře Josefa Lady.

alžbětinské divadlo – styl renesančních divadelních her, které vznikaly v Anglii za vlády Alžběty první na přelomu 16. a 17. století. Typickým představitelem alžbětinského divadla byl William Shakespeare.

Kapitola 3: Jak s námi mluví minulost

K3: Komunikační výchova:

Práce s textem 1:

Cíle: Žák si uvědomí význam mezigeneračního přenosu informací.

- a) individuální odpověď
- b) knihy, fotografie, deníky, videa atd.
- c) individuální odpověď

Úkol 2:

Cíle: Žák připraví krátký mluvený projev nebo ztvární poznatky graficky.

Úkol 3:

Cíle: Žák si uvědomí, že mezi ústně tradovaná dědictví patří lidové moudrosti, přísloví.

Význam:

1. Pýcha bývá potrestána.
2. Zlé skutky se obrátí proti tobě. Neplánuj je.
3. Píle přináší dobré výsledky.
4. Je lepší vážit si toho, co máme, než se honit za nedosažitelným.

Aktuálnost pro dnešní dobu by neměla snad být sporná, ale záleží na diskuzi se žáky.

++ Úkol 4:

Cíle: Žák uvede různé typy textů předávaných ústní tradicí.

pohádky, pověsti, písně, pranostiky, anekdoty atd.

Práce s textem 5:

Cíle: Žák vyhledá v textu požadované informace. Žák si uvědomí rozdíly mezi ústním a písemným předáváním informací z hlediska jejich uchování.

Poznámka: V rámci úkolu by si žáci měli uvědomit, že naše kultura je z velké části založená na předávání informací písemně a velmi se tak liší od kultur, které písmo nepoužívaly. Text je svědectvím o takové kultuře, skutečně existující na území dnešní Kanady.

- a) Vypravěčkou je pravděpodobně mladá dívka, vnučka Bábi, indiánské ženy mluvící jazykem Nutka.
- b) Babička si víc váží naslouchání a pamatování příběhů, ale chápe, že zapsání je někdy nutné pro to, aby se příběh uchoval.
- c) zmíněné v příběhu: někdo nemusí nějakému mluvenému jazyku rozumět; každý si může zapamatovat pouze část informací, a tak nejsou úplné; se smrtí mluvčího může zaniknout i informace další např.: nespolehlivost lidské paměti, přikrašlování, zveličování informací, záměrné lhaní atd.
- d) osobní důvěryhodnost zdroje – předávání mezi známými lidmi; přítomnost neverbálních prostředků, které upřesňují význam; možnost doptat se ihned na detaily informace atd.
- e) porušení respektu a důvěry mezi komunikačními partnery – zapsaná informace může zdroji uškodit.

Souvislosti:

- a) největší a nejslavnější knihovna starověku, vyhořela r. 48 př. n. l., definitivně ji zničili v 7. st. n. l. Arabové
- b) ne, knihy většinou neexistují pouze v jednom nebo několika málo exemplářích jako ve starověku, existuje mnoho kopií na mnoha místech, existují i elektronické knihy
- c) ano, záleží na způsobu uchování dat (životnosti nosičů nebo serverů), zobrazování elektronických knih je závislé na elektřině, elektronické knihovny mohou být napadeny viry nebo hackery
- d) mezinárodní architektonický ateliér Snøhetta

Určeno pouze ke spolupráci na pilotáži nakladatelství Fraus Klett.

K3: Slohová výchova: Sloh a styl

Úkol 1:

Cíle: Žák převede obrazovou informaci na text známých frazémů.

Poznámka: Úkol má motivační charakter.

1) Dvakrát měř, jednou řež. 2) Láska prochází žaludkem.

Úkol 2:

Úkol cílí na rozdílnost textu - např. formální/neformální, spisovný/nespisovný.

a) Texty jsou napsány odlišně. První text je napsán nespisovně, v první osobě, mohlo by jít o úryvek z deníku, blogu, zkrátka jde o osobně formulovaný text psaný neformálním stylem. Druhý text je spisovný, ve třetí osobě, resp. formulovaný neosobně, jde o text napsaný odborným, formálním stylem. Obsahuje termíny. Mohl by se objevit např. v učebnici nebo encyklopedii.

b) 1. deník, blog / 2. encyklopedie, Wikipedie

c)

1. je napsaný nespisovně (bysme, každý):	text	<u>1</u>	2
2. je napsaný ve třetí osobě	text	<u>1</u>	<u>2</u>
3. mohl by se objevit v učebnici nebo encyklopedii	text	<u>1</u>	<u>2</u>

Úkol 3:

Cíle: Žák si obohacuje slovní zásobu.

Individuální odpovědi

Poznámka: Je vhodné rozvinout diskuzi o některých slovních spojeních, která žáky zaujmou. (Např. co je podle vás zdravý životní styl? Záleží na stylu oblékání, když chceme na někoho udělat dojem? apod.)

Úkol 4:

Cíle: Žák pojmenuje společné téma různých textů. Žák popíše rozdíly mezi stylem psaní jednotlivých ukázek. Žák navrhne pokračování textu.

a) hudba

b) individuální odpovědi

c) A – 1; B – 3; C – 2

+ d) individuální odpovědi

+ e) individuální odpovědi

Souvislosti:

Slovo „stylista“ má dva významy:

1. Ten, kdo ovládá umění stylizovat (vhodně psát) texty. „Jako skvělý stylista formuloval svůj dopis na rozloučenou s šarmem a grácií, bez hořkosti.“

2. Ten, kdo se zabývá stylingem – vytváří na zakázku osobitý styl někoho nebo něčeho, nejčastěji ve spojení „módní stylista“.

Výslovnost [stylista] se používá pro oba z nich, výslovnost [stajlista] pouze pro ten druhý.

b) Slovo „stylový“ se běžně používá k vyjádření, že něco nebo někdo má osobitý, obvykle moderní styl, obvykle je to také luxusní a drahé.

+ Úkol 5:

Cíle: Žák tvoří text dle zadání. Žák porovnává svůj text s jiným a pojmenuje rozdíly ve stylu.

Určeno pouze ke spolupráci na pilotáži nakladatelství Fraus Klett.

K3: Jazyková výchova: Podstatná jména: mluvnické kategorie

Práce s textem 1:

Cíle: Žák shrne obsah textu pomocí klíčových slov. Žák určuje u podstatných jmen v textu základní mluvnické kategorie.

Individuální řešení, uvedeny jsou příklady, ale možností je více. Podstatná jména se v žákovském řešení mohou opakovat, pokud splňují více podmínek zároveň.

a) např. útěk, poplach, oheň, zmatek, výbuch

+ b) příklad řešení: 1. konkrétní: dveře, tlačítko; abstraktní: myšlenka, rychlost, 2. obecná: vzduch, oblak; vlastní: Lyra, Pantalaimon, 3. j. č. životě, poplach; mn. č. kohoutky, chodby, 4. šubnutí, život, podoba, 5. 7. p. pěstí, dobou, 4. p. sklo, hlásiče

Výklad:

Poznámka: Ve výkladu se v tuto chvíli záměrně nepracuje s pojmem vzoru, aby nedocházelo k vzniku častého miskonceptu, že vzor patří k mluvnickým kategoriím. V celé kapitole jsou mluvnické kategorie a koncept vzoru záměrně didakticky odděleny. Pokud můžete, neurčujte vzory společně s mluvnickými kategoriemi, ale pracujte s těmito koncepty zvlášť, aby si žáci uvědomovali, že vzor je především didaktická pomůcka k nácviku spisovného skloňování a pro pravopis, nikoli samostatná jazyková kategorie.

Úkol 2:

Cíle: Žák najde mezi podobnými slovními spojeními rozdíly v mluvnických kategoriích.

Poznámka: Žák pozoruje, co se děje, když se mění gramatické kategorie; mluvnické číslo často (ale ne vždy) odkazuje k počtu jednotlivin, mluvnický rod často (ale ne vždy) k přirozenému rodu a pád k roli označované entity v situaci.

1. Číslo: klíč – klíče, lampa – lampy

Pád: klíč – klíčem, asistentka – asistentku

Rod: kyčel, Míša

++ 2. Ve všech uvedených případech se spolu s číslem mění jmenný rod

Úkol 3:

Cíle: Žák vyhledá v slovníkové části IJP informace o jmenných mluvnických kategoriích

+ Úkol 4:

Cíle: Žák procvičuje určování rodu podstatných jmen, u mužského rodu i životnosti.

a) loď – ž., barva – ž., sněhulák – m. živ., kachna – ž., drak – m. živ., tykev – ž., petržel – ž., hrnec – m. neživ., zajíc – m. živ., údolí – s., hrdlo – s., starosta – m. živ., ulice – ž., obhájce – m. živ., kotě – s., pole – s., kostlivec – m. živ., lékařka – ž., nemluvně – s.

Poznámka: u slova „obhájce“ je potřeba upozornit na to, že u jmen vzoru soudce se musí porovnávat tvary v 1. a 4. p. mn. č., tvary v čísle jednotném jsou stejné.

b) sněhulák, drak (papírový), kostlivec

++ Úkol 5:

Cíle: Žák si uvědomí, že gramatická životnost ovlivňuje pravopis ve shodě přísudku s podmětem.

Vyznačená slova se liší životností, ve větě se tento rozdíl odráží v rozdílné koncovce slovesa kvůli shodě přísudku s podmětem.

Úkol 6:

Cíle: Žák tvoří vhodné tvary množného čísla.

Poznámka: Úkol vede žáky k uvědomění rozdílu mezi číslem jako gramatickou kategorií a jinými způsoby vyjadřování množství, zároveň ukazuje na změny v kořeni, které jsou součástí změny čísla (předznamenává úkoly v závěru kapitoly).

pes – pesy – správně psi, dvojí chyba ve tvaru – má být vypuštěné -e- a koncovka -i, protože pes je životné podstatné jméno; chyba v určení životnosti a v důsledku snahy o pravidelný způsob skloňování

dům – důmý – správně domy, chyba ve tvaru – ů se v tvarech s koncovkou mění na o; chyba v důsledku snahy o pravidelný způsob skloňování

kost – kostra – správně kosti, kostru tvoří množství kostí, význam množství není vyjádřen množným číslem, ale jiným podstatným jménem, které náhodou také existuje; je vhodné upozornit na to, že se jedná o dvě různá podstatná jména, ne o tvary jednoho podstatného jména

list – listí – správně listy, dvě různá podstatná jména; význam množství není vyjádřen množným číslem, ale jiným podstatným jménem, chyba vznikla zřejmě proto, že jsou si obě podstatná jména velmi podobná

žák – třída – správně žáci, podobné jako u kost – kostra, větší množství žáků tvoří třídu, ale jde o dvě různá podstatná jména

Úkol 7:

Cíle: Žák si uvědomí nepravidelnosti v korespondenci mluvnického a přirozeného čísla

Poznámka: Úkol je přípravou na zavedení pojmů pomnožná, hromadná, látková jména. Jde o poměrně náročný úkol, proto doporučujeme zadávat jako práci ve dvojicích či malých skupinách s možností vrstevnické diskuze.

a) Převedení do plurálu možné u: hrnečky, flétny, kosti, středy

S posunem významu u: mléka, benzíny

Nemožné u: kamení, listí, hmyz

b) Převedení do singuláru možné u: slovo, klavír, učitel, sele

Nemožné u: prázdniny, brýle, kalhoty (na odbornou variantu kalhota upozornit jen, pokud to někdo ze třídy zmíní), varhany

Úkol 8:

Cíle: Žák třídí hromadná, pomnožná a látková jména. Procvičuje pochopení výkladu.

pomnožná: Hradčany, kalhoty, neštovice, plavky, Pardubice, šaty, ústa, kleště

hromadná: vodstvo, maliní, peří, nádobí, krmivo, svalstvo, obecnstvo, trní

látková: sůl, beton, molitan, tvaroh

Úkol 9:

Cíle: Žák si uvědomí rozdíl mezi jmény pomnožnými a jmény pravidelně tvořícími plurál. Procvičuje pochopení výkladu.

a) pomnožná: Vánoce, prázdninách, Budějovic, narozeniny, dveří, vraty, lázních
běžná: dárky, prarodičů, děti, slepice, pacienti, pramenů

Úkol 10:

Cíle: Žák vypíše z textu hromadná jména.

hromadná: cukroví, zrní, kamení, listí, lidstva, mládež, prádlo

Úkol 11:

a) čaj, kávu, šlehačkou, kovu, zlata, stříbra, olej, mouku, sametu, písku, vodou, maltu

++ b) Individuální odpovědi. V množném čísle mají látková podstatná jména význam několika balení nebo několika různých druhů látky.

Úkol 12:

Cíle: Žák procvičuje užívání podstatných jmen v pádech v závislosti na slovesné vazbě.

Poznámka: Kreativní a motivační úkol podporující uvědomění pádových vazeb se slovesy. Úkol lze využít k posílení osobnostního rozvoje.

Individuální odpovědi.

Úkol 13:

Cíle: Žák si ověří pochopení konceptu jmenných mluvnických kategorií.

dobou: ž., j. č., 7.; kuchyně: ž., j. č., 2.; myšlenkou: ž., j. č., 7.; rychlosti: ž., j. č., 6.; kohoutky: m. neživ., mn. č., 4.; plynu: m. neživ., j. č., 2.; sirkou: ž., j. č., 7.; hořáku: m. neživ., j. č., 2.; poličky: ž., j. č., 2.; pytel: m. neživ., j. č., 4.; roh: m. neživ., j. č., 4.; stolu: m. neživ., j. č., 2.; mouka: ž., j. č., 1.; vzduchu: m. neživ., j. č., 2.; oblak: m. neživ., j. č., 1.; plameni: m. neživ., j. č., 6.

+ Úkol 14:

Cíle: Žák doplní předložku podstatným jménem ve vhodném pádě. Žák si uvědomí, že některé předložky se mohou spojovat s různými pády podle významu.

Poznámka: Úkol seznamuje žáka s faktem, že předložka je svázána s pádem podstatného jména (určuje ho). To je velmi důležité pro pochopení konceptu předložky jako takového.

Užití ve větách je individuální, pády: s – 7., bez – 2., na – 4. nebo 6. (dal to na stůl, bylo to na stole), o – 4. nebo 6. (opíral se o hůl, přišel o holi), kvůli – 3., pod – 4. nebo 7. (pod stůl, pod stolem), skrz – 4., k – 3., v – 6. nebo méně často 4. (v místnosti, vešel ve známost, tváří v tvář) – 4. pád zde jako řešení nevyžadujte.

Výklad: V tabulce vzorů jsme nahradili původní vzory stavení a předseda vzory náměstí a starosta. Jde o volbu slov, která jsou pro žáky významově přístupnější, viz vysvětlení v kapitole Poznámky k pojetí gramatického učiva. Obě slova jsou také jednodušší k osvojení pro žáky s odlišným mateřským jazykem, jejichž přítomnost v běžných třídách dnes není výjimkou. V tabulce zmiňujeme i vzory původní, pro případ, že se rozhodnete setrvat u vzorů, které většina žáků pravděpodobně zná z výuky na 1. stupni.

Úkol 15:

Cíle: Žák si zopakuje a upevní práci se vzory – jejich určování, ale hlavně jejich použití při zápisu koncovek.

Poznámka: Postup doporučujeme nahlas zopakovat s celou třídou. Žáci mohou při určování vzoru pracovat buď se všemi podstatnými jmény, nebo pouze s těmi, kde chybí i/y. Řešení je zpracováno pro všechna podstatná jména. Koncept podvzoru nezavádíme.

Byl umazaný od barvy (žena). V tomhle údolí (náměstí) je možné pozorovat hnízdící supy (pán). V krajině (žena) se tu střídají lesy (hrad) a travnaté stepi (kost). Vozy (hrad) s pytli (stroj) brambor (žena) stály připravené na poli (moře) k odvozu (hrad). Olympijskými vítězi (muž) se letos nečekaně stali Francouzi (muž). Už sto let (město) se zde vyrábí motocykly (hrad) a automobily (hrad). Podél cesty (žena) od vsi (kost) ke kapli (růže) byly vysázeny lípy (žena) a břízy (žena). Nad oběma umyvadly (město) visela zrcadla (město). V konvi (píseň) bylo ještě trochu vody (žena). Měl těmi penězi (stroj) víc šetřit. Měli se s veliteli (muž) sejít až v pondělí (náměstí).

Úkol 16:

Cíle: Žák rozezná a opraví frazémy.

Poznámka: Úkol spolu s rozvíjením povědomí o vzoru rozvíjí také frazeologické znalosti. Na úkol lze navázat kreativním rozšířením – požádat žáky, zda by nevymysleli podobné hádanky pro spolužáky.

Kam vítr, tam plášť. – Popisuje člověka, který pro svůj prospěch často mění názory

Bez práce nejsou koláče. – Jen s usilovnou prací přicházejí výsledky a odměna.

Jablko nepadá daleko od stromu. – Děti jsou často vzhledem i chováním podobní svým rodičům.

Líná huba, holé neštěstí. – Pokud se nezeptám, nic se nedozvím a nedostanu to, co bych chtěl.

K3: Jazyková výchova: Skloňování – spisovné tvary slov

Úkol 1:

Cíle: Žák vybere spisovný slovní tvar

Poznámka: příklady byly vybrány na základě nejčastějších autentických žákovských chyb a chyb v médiích.

přání, perlami, polštáři, podpisy, růží, rodiči, daní

+ Úkol 2:

Cíle: Žák tvoří spisovné tvary 5. pádu životných jmen mužského rodu zakončených na -ce nebo -ec.

Poznámka: Žáci by měli rozhodnout nejprve podle svého jazykového citu, poté své řešení korigují podle IJP. Úkol vede k samostatnému vyvození pravidla.

soudce, obhájce, správce, zástupce, poslanče, velvyslanče, znalče

+ Úkol 3:

Cíle: Žák tvoří s oporou o výkladovou část IJP spisovné tvary pátého pádu osobních jmen.

Poznámka: Úkol rozvíjí jazykovou intuici žáků při tvoření pátého pádu osobních jmen a ukazuje některé složitější případy. V rámci řešení úkolu je vhodné poukázat na to, že v případě nejistoty si mohou žáci řešení ověřit ve výkladové části IJP.

Mareši, Kadleci/Kadlci, Šveci/Ševče, Adamče/Adamci, Klausí, Pistoriusi/Pistorie, Osolsobě, Chmelo, Šerých, Bondy

++ Úkol 4:

Cíle: Žák určí mluvnické kategorie nesklonných jmen. Uvědomí si skutečnost, že tato slova mají pád, číslo, rod, popř. životnost, i když formálně mohou vystupovat v jediném tvaru.

Poznámka: Úkol upozorňuje na existenci nesklonných podstatných jmen, která mají mluvnické kategorie, ale mají jen jeden tvar. U některých slov bude patrně třeba vysvětlit jejich význam.

Nemám rád filé. 4. p., č. j., r. s.

O jeho alibi se nedalo pochybovat. 6. p., č. j., rod s.

Ve výběhu si čechral peří velký emu. 1. p., č. j., rod m. (živ.)

Můj bratranec hraje ragby. 4.p., č.j., rod s.

Měl schůzku s italským kulturním atašé. 7. p., č. j., rod m. (živ.)

Určení životnosti nevyžadujeme, je možné ji ověřit v IJP.

Úkol 5:

Cíle: Žák rozlišuje nesklonná slova od těch, která se skloňují

a) nesklonné: menu, emoji, interview, safari, show, taxi

skloňují se: kakao (město), téma (obecně jde o vzor město s přidáním zvláštní (kmenotvorné) přípony -at- a výjimkami v některých pádech. U tohoto slova vzor nepožadujte.), metro (město), capucinno (město)

b) individuální odpovědi

Úkol 6:

Cíle: Žák užívá spisovné tvary zadaných podstatných jmen.

Poznámka: Před doplněním tvarů doporučujeme ujistit se, že žáci umí v tabulce číst.

Kde je ten hrnec s našťipnutými (uchy)? Poslouchej (ušima), ne kolenem! Táta nás nosil na (ramenou/ramenech). Z obou (kolen) vytvořil odvod kouře ke kamnům. Věžní hodiny mají pozlacené (ručičky). Mezi (nohama) stolu se proplétalo několik psů. Pod hbitýma (rukama) mu vznikaly nádherné výšivky. Oběma (rukama) ji hladil po zádech. Hned byl na (nohou/nohách) a obsloužil nás. Před jejíma (nohama) se rozevírala propast. Psal básně o jejích (očích). Řeknu ti to mezi čtyřma (očima).

Úkol 7:

Cíle: Žák samostatně tvoří věty se zadanými jmény označující párové části těla.

Poznámka: Úkol ověřuje osvojení pravidel, doporučujeme klást důraz na to, aby byl ve větách zřetelný rozdíl ve významu tam, kde je význam pro užití tvarů zásadní.

Individuální řešení

+ Úkol 8:

Cíle: Žák užívá spisovné tvary zadaných podstatných jmen.

Dnes máš hrozné kruhy pod očima, spal jsi vůbec? Jí se hamburgery rukama, nebo příborem? Ten tvůj brácha má ale za ušima. Pod nohama cítil pevnou zem. Modrou barvu očí mají jen některá plemena psů. Akrobat chodil po rukou/rukách. Od rána jsem na nohou/nohách. Na nohou/nohách měla překrásné tetování.

Úkol 9:

Cíle: Žák tvoří spisovné tvary sedmého pádu plurálu ve spojení s přívlastky.

Lékařka ošetřila muže se (zraněnýma nohama). Není pravda, že zajíci spí s (otevřenýma očima). Kocour na mě koukal (smutnýma očima). Adoptovali jsme pejska se (třema nohama). Tu lavičku jsem vyrobila (vlastníma rukama). Popadl mě (svýma svalnatýma rukama) a strhl ze silnice.

Kapitola 4: Jízdní řád komunikace

K4: Komunikační výchova: Pravidla komunikace

Práce s textem 1:

Cíle: Žák na základě textu pojmenuje možné potíže v komunikaci. Žák rozlišuje různé možné průběhy komunikační situace představování se.

Poznámka: Úkol názorně otevírá otázku pravidel v komunikaci.

- a) Pú a Tygr nedodrželi běžnou strukturu seznamovací konverzace, jsou tam nadbytečné pozdravy, představení přichází později, než by mělo.
- b) Individuální odpověď, cílem je uvědomění si rozdílu v užití formálních a neformálních prostředků a určitých informací (jména a příjmení) v závislosti na charakteru komunikační situace.
- + c) Např. zvolat, zašeptat, odpovědět, odseknout, odvětit atd.
- + d) Hm (např. souhlas, překvapení, uspokojení), no vida (např. souhlas, překvapení, uspokojení), aha (např. překvapení, uvědomění), jéje (např. překvapení, úlek, nejistota); dále individuální odpovědi.

Úkol 2:

Cíle: Žák rozlišuje vhodné a nevhodné, očekávané a neočekávané komunikační chování v prvním kontaktu dvou vzájemně neznámých lidí.

Poznámka: Úkol míří na otázku očekávání a adekvátnosti v komunikaci. Žák si uvědomí, že v konkrétní komunikační situaci na základě předchozích zkušeností nějaké chování očekáváme, a jiné ne, některé se do situace hodí, jiné ne, a pokud se s neočekávaným chováním setkáme, necítíme se příjemně. Individuální odpovědi se zdůvodněním a reflexí vlastních zkušeností.

Lze očekávat, že 1, 2, 4, 5 by žáky více či méně překvapilo, ale záleží na zdůvodnění a jejich zkušenostech.

+ Úkol 3:

Cíle: Žák vymyslí pravidla efektivní komunikace v závislosti na konkrétních komunikačních situacích.

Poznámka: Úkol poukazuje na to, že komunikační pravidla jsou často specifická, spojená s určitou komunikační situací. Jednotlivé úlohy tuto skutečnost názorně přibližují a vedou žáky k reflexi.

Individuální odpovědi. Žáci budou pravděpodobně tematizovat potřebu zdvořilosti, výstižnosti a stručnosti sdělení.

++ Úkol 4:

Cíle: Žák vztáhne komunikační situaci ke konverzačním pravidlům.

Poznámka: Úkol poukazuje na povahu konverzačních pravidel. Konverzační pravidla nejsou něco nepřekročitelného jako fyzikální zákony, ale spíše společenská konvence, která občas bývá porušována, většinou z důvodů vlastního prospěchu nebo prospěchu našeho komunikačního partnera.

- a) Mluv pravdu; Tomáš má strach z potrestání, nechce přiznat, že se zachoval proti zákazu rodičů.
- b) Podávej dostatek informací – ani málo, ani příliš. Maminka chrání Lucku před starostmi, se kterými jí zřejmě nemůže pomoci.

Úkol 5:

Cíle: Žák tvoří pravidla komunikace ve školním prostředí.

Úkol vede k reflexi komunikačního chování ve třídě v jedné typické situaci, umožňuje společné nastavení pravidel pro tuto situaci.

Úkol 6:

Cíle: Žák reflektuje emoční reakce na komunikaci v souvislosti s její zvukovou stránkou.

Poznámka: Úkol cílí na uvědomění zvukové stránky komunikace a pravidel a očekávání s ní spojených, navazuje na učivo zvukové stránky jazyka a předznamenává téma přídavných jmen

a) např.:

tichá	hlasitá
uvolněná	vypjatá
příjemná	nepříjemná
rozvážná	překotná
jemná	drsná

b) individuální odpovědi

c) individuální odpovědi

Úkol 7:

Cíle: Žák navrhne empatické řešení situace.

individuální odpovědi: např. odejít, vyhýbat se hlučným místům, pořídit si sluchátka pohlcující zvuky, požádat okolí o ztišení...

Úkol 8:

Cíle: Žák řeší problémovou situaci. Žák hodnotí vhodnost postupu, dohledává informace v ověřených zdrojích.

Poznámka: Úkol přibližuje otázku pravidel komunikace prostřednictvím konkrétní komunikační situace a zároveň na tuto komunikaci žáky připravuje. Úkol propojuje teoretické poznatky s reálnou životní situací, do které se žák může snadno dostat. V rámci řešení úkolu je potřeba pracovat s vlastní intuicí, případně citlivou reflexí vlastních zkušeností žáků.

a) Příklady odpovědí: představit se, říct přesné místo, kde se nacházíme, popsat zranění a stav kamaráda.

b)

1. nejdříve představit, přesně uvést místo
2. popsat, co stalo, co vidím, nehádat
3. výstižně, ale stručně
4. poslouchat přesně pokyny, telefon na hlasitý odposlech

Úkol 9:

Individuální řešení.

Poznámka: Úkol může být pro některé žáky emočně traumatizující, např. pokud byli svědky neúspěšného zásahu ZZS. V případě, že by si žáci nevěděli s úkolem rady, je možné využít pořad ČT pro děti a mládež Zachraň se, kdo můžeš, jehož součástí je ukázka komunikace se ZZS.

Hra 10:

Cíle: Žák volí efektivní pokyny v rámci zadaných omezení komunikační situace.

Poznámka: Úkol herní metodou cílí na rozvíjení reflexe pravidel efektivní komunikace.

Individuální odpovědi: reflexe komunikačních strategií a postupů, dbáme na zhodnocení různých postupů, důraz na zdůvodnění toho, co fungovalo lépe a proč.

Určeno pouze ke spolupráci na pilotáži nakladatelství Fraus Klett.

K4: Slohová výchova: Příprava textu a práce se zdroji

Úkol 1:

Cíle: Žák uvede asociace k slovním spojením, rozvine zadané téma. Žák zpracuje jednoduchou osnovu příběhu.

Poznámka: Úkol cílí na uvědomění si motivace k psaní/vyprávění textu (obecné pojmy, emoce aj.).

Žák je schopen vybavit si konkrétní představu obecného pojmu/tématu a zaměřit se na její jednotlivé aspekty.

a) Individuální odpověď, žáci by měli být vedeni k tomu, aby zadaná slovní spojení šířeji rozvedli a zapojili fantazii.

b) Individuální odpověď.

c) Individuální odpověď.

Úkol 2:

Cíle: Žák ve skupině promýšlí obsah a strukturu textu. Žák tvoří myšlenkovou mapu. Žák zpracuje jednoduchou osnovu příběhu.

Poznámka: Úkol cílí na dovednost promýšlení obsahu a struktury textu. Žák třídí nápady vzniklé při brainstormingu do struktury myšlenkové mapy. Na základě této struktury zpracuje bodovou osnovu. V rámci úkolu se také rozvíjí dovednost spolupráce na společném úkolu.

a), b) i c) Individuální odpověď.

Příklad schématu:

Liška obecná: hlavní postava – liška, vedlejší postavy – liščata, prostor – les, čas – léto, styl psaní – dialog mezi liškou a liščaty, obsah – hledání potravy pro mláďata aj.

+ Úkol 3:

Cíle: Žák konstruuje a podrobně popíše hlavní postavu příběhu.

Individuální odpověď.

+ Úkol 4:

Cíle: Žák konstruuje a podrobně popíše prostředí a časovou rovinu příběhu.

Individuální odpověď.

+ Úkol 5:

Cíle: Žák tvoří text ve spolupráci ve skupině. Žák zhodnotí cizí text.

Poznámka: Úkol cílí na realizaci textu se zaměřením na logickou výstavbu textu a spolupráci. Rozsah textu je doporučený, v závislosti na konkrétních pisatelských kompetencích žáků jej můžete měnit.

Individuální odpověď.

Úkol 6:

Cíle: Žák vyhledává a porovnává zdroje informací.

Úkol 7:

Cíle: Žák na základě dosavadních znalostí a zkušeností předává informace ostatním.

Úkol 8:

Cíle: Žák vyhledává, porovnává a hodnotí informace. Žák zařadí text k žánru na základě zhodnocení jeho stylu.

b) čím se krmí, jak často se krmí, jak krmit mláďata, kolik jídla je potřeba

c) Individuální odpověď.

d) Text je určen pro (budoucí) chovatele chameleonů. Může být publikován v příručce pro chování chameleonů, na chovatelských webových stránkách, nebo i v časopise o domestikovaných zvířatech.

e) Neznáme jméno autora, ale text je psán v 1. osobě, promlouvá tedy zřejmě přímo chovatel.

f) Encyklopedie zvířat, specializované internetové stránky, návštěva chovatelů nebo zoologické zahrady aj.

Úkol 9:

Žák třídí získané informace pomocí metody I.N.S.E.R.T. na známé, nové a překvapující.

Poznámka: Úkol napomáhá uvědomit si, jaké informace jsou pro žáka známé, nebo naopak nové, rozvíjí kritické myšlení a práci s informacemi.

Individuální odpověď.

Úkol 10:

Žák tvoří souvislý text.

Poznámka: Úkol cílí na komplexní vytvoření textu – vytvoření osnovy a realizaci textu na základě alespoň dvou různých zdrojů informací. Formát uvedení zdrojů nepředepisujeme, doporučujeme pro potřeby žáků zavést zjednodušenou formu uvádění základních bibliografických údajů.

K4: Jazyková výchova: Přídavná jména

Práce s textem 1:

Cíle: Žák vyhledá v textu přídavná jména. Žák chápe funkci přídavných jmen v textu.

Poznámka: Úkol vede k uvědomění, že přídavná jména obvykle popisují vlastnosti nějakých entit, popisují, jaké něco je. Žák si uvědomí, že přídavná jména často hodnotí a tím vyvolávají v čtenáři/posluchači různé emoce. Body c) a d) rozvíjí čtenářskou gramotnost a kreativní práci s textem (předvídání, vyvozování, dokončování textu).

a) Příklady řešení: zatuchlý a nezdravý (vzduch), vlhký (vítr), solné (pláně), vyschlé (močály), zahnívající (vegetace), chátrající (trosky měst), opuštěná (planeta), staré práchnivějící (rozvaliny), vysoké černé pohupující se (věže), velcí, vychrtlí, smrdutí (opeřenci)

b) přídavná jména se významově vážou ke zmaru, zkáze, temnotě, nezdravosti, vyvolávají v nás spíše negativní pocity

c) a + d) individuální odpovědi

+ Úkol 2:

Cíle: Žák si uvědomí, že přídavná jména se používají k hodnocení. Žák si osvojí způsoby nezraňující zpětné vazby. Žák chápe komunikační rozdíl mezi citlivým a necitlivým hodnocením.

Poznámka: úkol vede k uvědomění významových nuancí a spojitelnosti s danými podstatnými jmény u hodnotících adjektiv, v rámci úkolu b) a c) je vhodné vést žáky k porozumění důležitosti citlivé a konstruktivní zpětné vazby

a), b), c) individuální odpovědi

+ Úkol 3:

Cíle: Žák opraví chybně užití tvarů přídavných jmen.

Poznámka: Žák si při řešení úkolu uvědomí, že přídavná jména se shodují s řídícím podstatným jménem v pádě, čísle a rodě. Také jde o procvičení určování jmenných mluvnických kategorií. V rámci řešení úkolu je vhodné vést žáky k toleranci specifických jazykových chyb cizinců. Pokud mají tendenci se při řešení úkolu smát, vysvětlujeme, že jazykové chyby nejsou důvodem k vysmívání, že nezkušené mluvčí češtiny respektujeme a pomáháme jim si jazyk lépe osvojit.

b) c) Na Malostranském náměstí (6. p., č. j., r. s.), byla přesolená (1. p., č. j., r. ž.), dlouhé cestování (4. p., č. j., r. s.), Při špatné organizaci (6. p., č. j., r. ž.), na celou rodinu (4. p., č. j., r. ž.), z jednoduchých věcí (2. p., č. mn., r. ž.) (pokud žák řekne či napíše z jednoduché věci, poukážeme na obtížnou interpretaci významu), pracovitých lidí (2. p., č. mn., r. m. živ.), krásná křesla (4. p., č. mn., r. s.) (řešení krásné křeslo je možné)

d) Např. Přídavné jméno musí být ve stejném pádě, čísle a rodě jako podstatné jméno, ke kterému se váže.

Poznámka: Formulace žáků nemusí být naprosto přesná, dávejte pozitivní zpětnou vazbu, pokud žák vystihne podstatu. Exaktní formulaci shody (Přídavné jméno se shoduje v pádě, čísle a rodě s podstatným jménem, které rozvíjí) ale poskytněte žákům při závěrečném shrnutí úkolu.

Úkol 4:

Cíle: Žák znovu vyvodí a upevní si formální vlastnosti měkkých a tvrdých přídavných jmen a rodově přiřazovací algoritmus, který může použít, aby tyto dva druhy rozlišil.

a), b) nový, černý, zralý – přídavná jména tvrdá; sokolí, vlčí, zadní – přídavná jména měkká

c) individuální odpovědi, úkol slouží pro kontrolu, zda žák podstatu pochopil

Výklad:

Tabulka se zaměřuje na pádové tvary, které jsou zásadní pro osvojení pravopisu í/ý v koncove. Pokud je ve třídě dítě s odlišným mateřským jazykem, které má se skloňováním přídavných jmen potíže, je vhodné doplnit mu výklad kompletními rodovými tabulkami skloňování a namísto pravopisných cvičení poskytnout cvičení zaměřená na nácvik skloňování a shody.

Úkol 5:

Cíle: Žák procvičuje pravopis í/ý v koncovech přídavných jmen.

červená řepa s kozím sýrem a rukolou; husí játra se slaninou; krabí salát; špenátový závin; rybí polévka; vývar s játrovými knedlíčky; hovězí guláš s knedlíkem; pečená žabí stehýnka; dušený bílý chřest s bylinkovým přelivem; vosí hnízda; lívanečky s borůvkovým tvarohem

+ Úkol 6:

Cíle: Žák procvičuje pravopis í/ý v koncovech přídavných jmen.

a) mění se číslo

b) Náš pes už je starý a slabý. Oba naši psi už jsou staří a slabí. Netrpělivý pacient pořád klepal na ordinaci. Netrpěliví pacienti pořád klepou na ordinaci. Radek byl zase dnes ospalý. Oba kluci byli dnes zase brzo ospalí.

+ Úkol 7:

Cíle: Žák procvičuje pravopis í/ý v koncovech přídavných jmen.

Milí čtenáři, přinášíme vám aktuální novinky ze světa aut. Chloubou naší ZOO jsou bílí tygři. Nové reformy se budou týkat daňových poplatníků. Chováte se jako malí kluci. Bývalí zaměstnanci firmy svědčili u soudu. Fotbalovým fanouškům vadí zákaz pyrotechniky. Soukromí lékaři se obrátili se svou stížností na pojišťovnu. Koncovým uživatelům doporučujeme změnit poskytovatele. Vrcholoví sportovci by měli dbát na svou životosprávu. Hoteloví hosté dostali kompenzace za zkaženou dovolenou. Výživoví poradci nám doporučili omezit cukry. Absolventi našeho kurzu se dostanou na úroveň rodilých mluvčích. Mnozí odborníci se k plánům vlády stavějí kriticky.

Úkol 8:

Cíle: Žák doplňuje přípony -ští/-čtí k přídavným jménům odvozeným od místních názvů.

2. italské architekti, čínské výrobce, pardubické hokejisté, norské rybáři, anglické panovníci

++ Úkol 9:

Cíle: Žák chápe význam běžných frazeologických spojení.

Poznámka: Úkol cílí na rozvíjení slovní zásoby, frazeologických kompetencí. Zároveň vede žáky k uvědomění, že přídavná jména odvozená od názvů zvířat mají typicky formu přídavného jména měkkého.

moc plakal; snesl hodně, negativní věci se ho nedotýkaly; mám nepříjemný pocit; má velký podíl; nechovala se mateřsky; ošklivé počasí; o něco prosil; chtěl utéct; měla dobrou, spolehlivou paměť; s úmyslem pomoci udělal něco, co druhému spíš uškodilo; poslední věc, kterou udělala; jsou pomíjivé; zahrnula ho příliš velkou láskou, která je až nepříjemná;

+ Úkol 10:

Cíle: Žák si uvědomí proces vytváření přídavných jmen z jiného slovního druhu, identifikuje nejčastější adjektivní přípony a uvědomí si významové rozdíly mezi nimi.

Poznámka: U tohoto a následujícího úkolu není třeba uvádět slovotvornou terminologii nebo instruovat žáky ohledně slovotvorného procesu, jde o intuitivní aktivitu. Je však vhodné u vybraných přídavných jmen nechat žáky tvořit slovní spojení a vysvětlit jejich význam.

a) příklady řešení:

železný, železitý, rodinný, výkonný, výkonový, politický, historický, zdravotnický, zdravotníkův, evropský, kuchyňský, městský, světový, filmový, olivový, máslový, máselný, národní, dopravní, školní, školský

dle řešení žáků, např. -ný, -ní, -itý, -ový, -(c)ký, -ský...

+ Úkol 11:

Cíle: Žák si uvědomí proces vytváření přídavných jmen od sloves, identifikuje nejčastější adjektivní přípony.

Poznámka: Pro žáky problematické může být tvoření od dokonavých sloves na -nout. Pozitivní zpětnou vazbu dávejte i za slova utvořená od vidových protějšků či sekundárně (uspěchaný, uplakaný), ale vedte žáky k tomu, aby se snažili vytvořit primárně odvozené adjektivum. Vzhledem k složitosti definice přípony/koncovky a slovotvorného procesu uznávejte kteroukoli zde zmíněnou formu (včetně participiálních zakončení apod.) a nesnažte se zacházet do přílišných podrobností.

příklady řešení: vymyšlený, otevřený, zvýšený, zvolený, rozbitý, pokrytý, nabitý, závislý, závisející, zaschlý, opilý, vyhaslý, vzdychající, spěchající, planoucí, opalující, opalovaný, plačící.

použité přípony -(n)ý, -(l)ý, -itý/(t)ý, -(i)cí

Práce s textem 12:

Cíle: Žák vyhledá v textu přídavná jména a popíše jejich funkci. Žák hodnotí komunikační efekt užití přídavných jmen a vztahuje zjištěné poznatky ke konverzačním principům.

Poznámka: Úkol cílený na vyhledávání v textu a posuzování funkce jazykového prostředku v textu.

Žák si uvědomí komunikační rozdíl mezi přídavnými jmény popisnými a hodnotícími a souvislost použití konkrétních jazykových prostředků s komunikačními pravidly.

a) např. krátké (šaty), dlouhé (nohy), výraznější (pihy), červené (vlasy)...

b) zejména slovo ošklivá; Paní Lyndová ale používá i původně popisné slovo „hubená“ jako hodnocení.

c) dle fantazie žáků, např. zrzavá, udýchaná, pihovatá, štíhlá, zanedbaná, červenající se atd.

d) např. milá, oblíbená, protivná, hrubá, nevychovaná, bezohledná, bezcitná - v naprosté většině jde o slova hodnotící

e) slova „milá“ a „oblíbená“ jsou použita ironicky. V rámci reflexe úkolu je vhodné otevřít s žáky téma ironie a jejích důsledků v komunikaci.

f) Anna i paní Lyndová porušily pravidlo „buď zdvořilý“. Jejich vzájemný rozhovor proto skončil hádkou. Komunikace se nevyvíjela dobře. Negativně hodnotící přídavná jména byla právě tím jazykovým prostředkem, který vnesl do komunikace nezdvořilost.

Úkol 13

Cíle: Žák zhodnotí frekvenci užívání hodnotících a popisných přídavných jmen v různých typech textů.

1. pravděpodobně spíše hodnotící
2. pravděpodobně spíše popisná
3. pravděpodobně oba typy vyváženě

+ Úkol 14:

Cíle: Žák tvoří spisovné tvary přídavných jmen přivlastňovacích v 1. pádě.

Anežčin mobil; Jonášova taška; Terezina koťátka; mamčin lodičky; dědův šicí stroj; Luciiny počítače, Tomášovi dinosauři; Danielovo kolo

+ Úkol 15:

Cíle: Žák si osvojí pravopis v sufixu -ovi v závislosti na slovním druhu.

Poznámka: Následuje výklad zavádějící nebo opakuji vzory přídavných jmen přivlastňovacích. Po výkladu je vhodné se k tomuto cvičení vrátit a aplikovat s žáky do vět vhodné vzory.

Přišli k nám Jirkovi (čí) bratři. Jirkovi (komu) tu historku nevěřím. Ty jsi bratrovi (komu) schovala učebnice? Všechny bratrovy (čí) učitelky jsou moc hodné. Dones to prosím tatínkovi (komu). Tatínkovi (čí) kolegové mu uspořádali večírek na rozloučenou. Tomášovy (čí) rodiče jsem už dlouho neviděl. Půjčila jsem Tomášovi (komu) stovku. Zpěvákovi (komu) se během úvodní písně dvakrát zadrhl hlas. Před šatnou čekaly zpěvákovi (čí) fanynky. Prezidentovy (čí) příznivce překvapil jeho projev. Zákon předložili prezidentovi (komu) k podpisu.

+ Úkol 16:

Cíle: Žák doplní i/y v sufixu -ovi/-ovy s oporou o tabulku a vzory.

Přišroubovala robotovi ruku. Chlapcovy kroky se rozléhaly chodbou. Nevzal si otcovy rady k srdci. Markovi už nevěřím. Přišli manželovi přátelé. Studenti Masarykovy univerzity předali petici rektorovi. Půjčila Pavlovi hodně peněz. Premiérovi příznivci se shromáždili na náměstí. Novináři se snaží dovolat ministrovi vnitra. Obchodník prodal zákazníkovi vadné zboží. Viděla jsi nějaké Shakespearovy hry?

+ Úkol 17:

Cíle: Žák tvoří spisovné tvary přivlastňovacích adjektiv s oporou o tabulku.

Poslal jsem email (Lubošově) učitelce. S (Patrikovým) bratrem se znám docela dobře. Bez (Tomášova) svolení ti tu knihu nepůjčím. O (pachatelově/pachatelovu) úkrytu policie věděla asi týden. Bez (brankářova) skvělého výkonu by zápas skončil porážkou. Bez (Luciiných) skvělých koláčků by to nebyla žádná pořádná oslava. Byla jsem se podívat na (Katčina) štěňátka. O (Anetině/Anetinu) odchodu na jinou školu mluvila celá třída. Půjďme tam s (Evinou) babičkou. Drželi stráž před (královými) komnatami. Kontrolovala pravopis v (ministrových) prohlášeních pro tisk.

++ Úkol 18:

Cíle: Žák rozumí složitějším termínům a frazeologismům obsahujícím přivlastňovací přídavná jména.

Poznámka: Úkol obohacuje slovní zásobu žáka o některé termíny a frazeologismy využívající přivlastňovací přídavná jména. Úkol je možné řešit skupinově či navázat krátkými žákovskými prezentacemi. V rámci úkolu lze také rozvíjet mezipředmětové vztahy nebo navázat čtenářskou dílnou.

Faradayova klec – fyzikální princip popisující fakt, že uvnitř dutého trojrozměrného předmětu z vodivého materiálu nepůsobí žádné elektrické pole (např. uzavřené auto chrání posádku před zásahem blesku); Crohnova choroba – autoimunitní onemocnění trávicího traktu; Occamova břitva – filozofický princip, který říká, že ze dvou vysvětlení je obvykle správné to jednodušší (např. příčinou kruhů v obilí bude pravděpodobněji záměrná lidská činnost (prank) než zásah mimozemšťanů); Sámova říše – historicky první slovanský státní útvar na území střední Evropy, existující mezi lety 623/624-659 n. l.; faraonova pomsta – žertovné pojmenování pro střevní potíže propukající mezi turisty na dovolené v exotických destinacích; Pavlovův reflex – podmíněný reflex pojmenovaný podle ruského vědce, který experimentoval s reakcemi psů na podněty; Pulitzerova cena – ocenění udělované nejlepším americkým novinářům a spisovatelům; čertovo lejno – západoasijská, vytrvalá rostlina s typicky páchnoucí pryskyřicí; císařovy nové šaty – odkaz na pohádku H. Ch. Andersena o pyšném císaři, který se nechal obalamutit dvěma podvodníky; Pyrrhovo vítězství – vítězství za cenu nesmírných ztrát, takže vlastně žádným vítězstvím není; ďáblův advokát – rétorický princip, při němž záměrně uvádíme argumenty pro něco, čemu nevěříme nebo co chceme ve skutečnosti popřít, abychom zvážili všechny úhly pohledu; Achillova pata – nejslabší, nejzranitelnější místo.

Určeno pouze ke spolupráci na pilotáži nakladatelství.